

У В И И

1930

ий

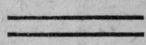
А
П
Р
Э
Л
Ь

4

СЫЛНЭ МУТАН
СҮРЭТЭН ЖУРНАЛ

В у й л ы м а ш .

	Вэлыж.
1. В. И. Ленинын илышыжгыч.	1
2. Лэнский растрэл.	3
3. Н. Тишин. Пашазэ калыкын кучэдалмаш корныжо (ойлымаш).	4
4. Шөрвой май.	6
5. Н. Тишин. Май (почэла мут.	7
6. П. Андрэйэв. Марий кундэм, йал озанлык 5 ийаш план	8
7. Мичурин-Йатман. Мучаш (ойлымаш).	11
8. М. Кушакова. Кок ўдыр (ойлымаш).	14
9. С Тойшэв. Пачэмыш (ойлымаш).	18
10. А. Панурик. Иктэ чыла вэрэ (ойлымаш. А. Осып изиш молэмдэн кусарэн).	21
11. Н. Тишин. Пабриклан мурэм (почэла мут).	28
12. Вачайн. Сылнэ мут дэн возымаштэ мом шинчаш кўлэш	29

КОК ИЙЛАН ЛЭКТЭШ

1930 ий
АПРЭЛЬ

№ 4.

ТЫЛЧЭ ЙЫДА ЛЭКШЭ, СЫЛНЭ МУТАН, СҮРЭТАН, АДАК
ПОЛИТИК ДЭН ОЗАНЛЫК ЖУРНАЛ.Г.П.Б-ка обяз. экз.
Лнгр. 1930 г.
Акт № 4-1060**В. И. Ленинын илышыж гыч.**

Владимир Ильич Ульянов (Ленин) 1870 ий, апрель 22-шо (10) Симбирск олаш шочын. Тудын ачажэ Илья Николайэвич Астрахань олаштэ шочын, туштак тунэмын, вара сэмын Симбирск губэрна школ дирэктыр лийын.

1879 ийыштэ, индэш ийаш ырвээ, Владимир Ильич гимназийыш тунэмаш пурэн. Тунэммыжэ годым, пэш куштылгын тунэмын, моло йоча коклаштэ эн ончыл ырвээ улмаш. Ышкэ талэ, пүсö ушыж дэн гимназыштэ тунэмме годымак правительствын шэмэр калыкым орландармыжым ужын, кугыжан чиновнык-влакын калык ындырмыштым колын—«тидэ йонгылыш пашам кузэ вожгэ луктын пытараш»,— манын корным кычалаш тунгалын.

Владимир Ильичын изажэ, Александр Ильич, Пэтэрбург Университэтыштэ тунэмын. Тунэмме годым рэвольүтсо пашам ышташ чот пижын. Рэвольүтсионный кружокышто шогымо годым Карл Маркс туныктымымат шкэ пүсö ушыж дэн раш умлэн налын.

Садэ кружокэт Александр III-й кугужам пушташ пунчалын. Кугужам пуштулаш кэчыштыжэ Александр Ильичым арэстовайэн улыт. Вара кугужам пушташ төчымылан тудым суд пунчалмэ почэш сакэн пуштын улыт. Тыгай увэрым колынат, Владимир Ильич изажым пэш чаманэн, кугужанышлан пэш чот шыдэшкэн. Тугэ гынат,—«укэ, тыгай корно—раш корно огыл, мыланна вэс корно дэн кайман»,—манын Владимир Ильич ышкаланжэ шонэн пыштэн.

1887 ийыштэ Владимир Ильичын ачажэ колэн. Йэшыжэ Озан олаш илаш толын. Владимир Ильич Озангысэ Университэтыш тунэмаш пурэн. Тунэмаш эрык ыш лий. Тудо ийыштак, тэлым, студэнт-влак рэвольүтсо пашам тарваташ тунгалыч. Владимир Ильич вуйлатышыжэ

ЛЭНИН ИОЧА.

лийын. Политсий тидым шижынат, ик кугу студэнт бунтоваймэ годым, Владимир Ильичым арэстовайэн Кокушкино йалыш (Озан губэрна) ссылкыш колдэн. Садлан Университэт гычат луктыныт, угыч пураш праважымат йомдарэныт. Тулэч вара Владимир Ильич ышкэжат, тудын аважат угыч университетыш пурташ, йа заграницыш тунэмаш кайаш эрыкым пуаш шуко кана йодыныт,—разрэшэным ышт пу. Тугак Кокушкино йалэш илшаш

ЛЭНИН ГИМНАЗИСТ.

вэрэштэ. Вара сэмын Владимир Ильичлан Озан олаштэ илаш эрыкым пуэныт, университетышкэ

тунэмаш садак пуртэн огыт ул. Тыгэ лиймэкэ, Лэнинлан ышкэ моштымо сэмын тунэмаш вэрэштэ. Тыгайлан тудо öрын огыл: күлэш кнагам налынат, тунэмаш чот вэлэ пижын.

Илыш корным, пашазэ калыкын орлыкшым, молан тыгэ лиймыжым папэн налаш шонэн. Карл Маркс возымо кнагам лончылэн-лончылэн, тўрлын шонэн, умлэн налаш толашэн. Вара Карл Марксым шкаланжэ эн кугу учытыллан шотлэн.

1888 ий тэлым, 1889 ий шошым, Озагыштэ илымэ годым, Лэнин адакат рэвольүтсо паша ыштышэ йын дэн ушнэнат шэмэр калыкын пашажым виктараш тўнгалын.

1889 ийыштэ Владимир Ильич Самар олаш илаш кайэн. Тыжэчын 1891 ийыштэ Пэтэрбург Университэтыш экстэрн шот дэн экзаменым пуаш мийэн. Юридический факультэт шотшым пуэн кэртын гынат, службышко да мойн пурэн огыл. Ышкэ сэмынжэ илышын корныжымак чот палэн налашлан, кугун тунэмын. Тунэмэ сэмын шэмэр калыкын пашажым виктараш пижын, ыштэнжат моштэн.

1894 ийыштэ, Самар олаштэ илымэ годым, Владимир Ильич ышкэ тангэш йолташ-влаклан ышкэ шонымашыжым раш умылтарэн каласэн. Тудо ийыштак — „Кө калыклан полшышо, кузэ нуно сотсиал-дэмократ дэн крэдалыт“ — манмэ кнагам луктын.

1893 ий пытартышланжэ Владимир Ильич Самар гыч Пэтэрбургыш илаш йөршөш кайэн,

ЛЭНСКИЙ РАСТРЭЛ.

Пэтэрбург гычын 7000 мэнтэ тораштэ, Лэна вүд дэчын 500 мэнтэ өрдыжыштө, шүдө мэнтэ кумдыкан шөртнөө лукмо вэр уло. Капитал тыштэ шкэ пашажым ыштэн. Тусо власть политсэ, суд, возный чиновник-влак, школ,-эрэ Лэнский шөртнөө лукмо капиталист-влак ушэм кидыштэ улмаш. Лэнский шөртнөө лукмо ушэмыштэ Российысэ капиталист дэнэ иквэрэш тунья умбал капиталист влакат, кылым кучэн, кэлшэн шогэн улыт. Лэнский приска манмаш вэрыштэ оза-влак пашазэ калыкым крэпостной право сэмын ашнэныт. Нуным түртүкын орландарэныт, ватыштым, үдырыштым мускылэныт, тыгай пашам капиталист нимоланат ок шотло улмаш. Изыш күшнырэк шогышо чин-влак мом шонэныт, тудым ыштэныт, нуным нигат чарэн кэртэн огыл. Пашазэ-влакым кэчылан 11-12 шагат пашам ыштыктэныт. Пашадар йэш пукшаш огыл, шкаланышт кочкашыштат пыкшэ ситэн. Илмэ вэрым манат гын, изэ гына пөлэмыштэ 15-20 йэнгым ашнэныт, адак туштак ватанжат, ватыдымыжат, чылалан ик вэрэш илаш вэрэштын. Пукшаш манат гын, үпшалтшэ имьнэ шылым да мойн пукшэныт. Капиталист-влак пашазэ калыкын илымыжым кэчын начарэмдэн шогэныт. Пашам утыр чотырак ыштыкташ тунгалыныт. Пашазэ калыкын шүмжө чытэн ыш кэрт. Пашазэ забастовкым тарватыш. Забастовко жапыштэ капиталист-влак пашазым путырак пызыраш тунгалыт. Кочыш йөрварлан акым нөлтэныт, пашадарым ожнысо дэчат изэмдэныт, штраф-влакым кугэмдэныт. Тыгэ, забастовко дэч ожныжымат, забастовко тунгалмэ почэшат, капиталист-влак пашазэ калыкын илышыжым начарэмдэнак шогэныт. Капиталист-влакын йыгылтыштым Лэнский шөртнөө лукмо вэрыштэ ыштышэ пашажэ-влак ышт чытэ.

1912 ийыштэ пэвральный колыштыжо пашазэ калык бастоватлаш тунгалы. Бастоватлаш тунгалышэ пашазэ-влак капиталист-влак дэч мом йодыныт-вара? Пашазэ-влак йодыныт: 1) 10 шагатан паша кэчым кандаш шагатыш изэмдаш 2) Пашазэ-влак пашадарым кугэмдаш. 3) Пашазэ-влакым паша комисэ ончыдэ паша гычын луктын колташ огыл. 4) Штраф-влакым пытараш. 5) Чэрланмэ дэнэ пашазэ пашаш толын кэртдымэ кэчыланат пашадарым пуаш. 6) Илмэ вэрым сайэмдаш, йэшан-влаклан посна пөлэмым пуаш, мойн. Шөртнөө лукмо вэрыштэ салтак-влак шагал улмаш. Бастоватлаш тунгалмэ кэчыштак пашазэ кокла гычын, пашалан сайлэн шогалтымэ йэн-влакым политсэ арэстоватлэн. Апрельын луат нылымышэ кэчыштыжэ пашазэ калык погынэн Надэждинский прискаштэ илы-

шэ прокурор дэкэ арэстоватлымэ пашазэ-влакым утараш йодаш кайэныт. Надэждинский прискашкэ чодыра корно дэнэ кайаш логалын. Лач каймышт годым йүштө улмаш. Корнышто савырнашат ок лий, агысыр корно улмаш. Йырваш лум, корно гыч корангат гын, лэкташат ок лий улмаш. Прокурор дэкэ кайшэ пашазэ-влакым салтак түшка ваш лийэш. Пашазэ влак, салтак влак нимомат огыт ыштэ ман шонэныт. Молан маныда гын, пашазэ-влак оружи дэч посна кайэныт: Пуч дэнэ сигнал пумо йүкым колбычат, пашазэ влак цогальыч. Вашкэ пуч йүк почэшак лүйкалаш пижыч. Тыгэ оружи дэч посна кайшэ пашазэ влакым жандармаштэ шогышо ротмистр, Трэшьонко-кугужан палачшэ, 500 утла пашазым пуштэдэн.

Сусыргышо пашазэ - влакым нигат сайын ончэн огыл. Шүдыдэнэ пашазэ-влак эмлалтдэгэчэ колэныт. Пашазэ вүр йогыман эрлашыжым, үдырамаш-влак, ыrvэзэ-влак, пашазэ-влак пуштэдэн опымо йолташыштым, йужыжо марийыштым, ачаштым вүр вузык лийын киймыштым ончаш, пытартыш кана ужын кодаш мийэныт улмашат, политсэ нуным лишкат намийэн огыл.

Больнитсыштэ пашазэ-влакым эмлымэ олмэш күвэр үмбалнэ арньа дэнэ утла, орландарэн кийыктэныт. Политсэ колшо-влакым тойаш пашазэ-влакым лишкат намийэн огыл, шкэ тойэн. Российысэ пашазэ калык Лэнский растрэлым колын, малэн огыл. Түрлө заводлаштэ пашазэ калык забастовкым тарватэн, протэстым ыштылын. Уло Росий мучко миллионат пэлэ пашазэ калык забастовко ыштымашкэ ушнэн. Тэвэ Пэтроградыштэ, кызытсэ Ленинградыштэ Осипово заводысо пашазэ-влак Лэнский растрэл вашэш ыштымэ митингыштэ тыгэ каласэныт.

Нигат мыланна полшэн ок кэрт: шинча вүдшат, протэстат, капиталын йыгылтымыжым, капиталын вийжым, мэ уло пашазэ чумыргэн ик йэнгай ваштарэш шогалын крэдалаш пижына гын вэлэ сэнэна! Тэвэ тыгэ Лэнский растрэл дэчын вара чыла куго промышлэнный ола влакыштэ демонстратсий дэнэ митингэ влак лийэдэныт. 1912 ийын апрель гыч тунгалын пашазэ пудыранмаш утыр вийан шогаш тунгалын, Российысэ пашазэ калык ышкэнжын вийжым, пижын кэртшашыжым капиталын сүмырлышаш кэчыжым, уло туньялан раш ончыктэн. Тугак лийэ, Лэнский растрэл дэч вара, вич эртымэ мөнгө, пашазэ калык влакым кидышкыжэ налын, тошто ойган Росийым социализм ышташ эрык элым СССР-ым ыштыш.

Пашазэ калыкын кучэдалмаш корныжо.

Йүд йымал дэнэ кэчэ лэкмаш вэл. Ото дэнэ курук-влак кокла гыч шыман гына йэнглын Бодайбо вүд, Витима вүдаш йогэн ушна. Варажым тэмын йогышо Витима вүдэт Сибирын сылнэ Лэна вүдышкыжө ушнэн, алагушко пэш мүндүркө мүндүркө йогэн кайа.

Тэвэ тыштэ, Бодайбо вүдэт йогэн волымо вэррыштэ, шучко капитал, ышкаланжэ пыжашым оптэн. Кузэ от опто? Тиштэ вэт шөртнөо лукмо вэр. Шөртнөн мучашыжат укэс, калтак!

Курныж, ксрак-влак вильам ужын кузэ погынат, тугак капиталист-влакат, Лэнский шөртнөн шыжын Бодайбо мландэш пүтыралтыныт, Бодайбо мландым нултэныт. Бодайбо йыр шөртнөн луктын, ышканышт пайрам илышым ышташ—пашазым пүгыртэныт. Иркутск ола гычын, Бодайбо олаш кайымэт шуэш гын, Иркут гычын Бодайбышкэ 1734 мэнгэ кайаш вэрэштэш... Жигалово пристыныш шумэшкэ 383 мэнгым имнэ дэнэ кайман.

Витима вүд воктэн шинчышэ Витима йалышкэ шумэш 1000 мэнгэ утла Лэна вүд дэнэ волман. Тишэчын Бодайбышкэ шумэш Витима вүд дэнэ күзыман. Бодайбо гычын, шөртнөо лукмо вэррышкэ күртнөо корно дэнэ кайэн шөртнөо лукмо вэррыш мийэн шуат эк, корныжат, шэрэмэт!

* * *

Шөртнөо лукмо вэр. Тиштэ тушто завод-влак шыргыл шинчат. Түжэм дэнэ, түжэм дэнэ пашазэ калык тидэ заводлаштэ ожно пашам ыштэн орланэн. Икыр-коқыр оксалан, паша калыкын вийжым, куатшым капитал тидэ заводлаштэ шулыктэн. Тыштэ капитал шөртнөо вэрчын пашазэ вүрым шокшыньэк йуын,—калыкын сынжым пытарэм,—маншыла, паша калыкым орландарэн.

Латик, латкок шагат чарныдэгэчэ пашам ыштэныт. Илыш йөсө. Пашадар йэш пукшаш огыл, ышкаланжат, пыкшэрак вэлэ ситэн мийэн. Паша гычын нойэн толмо мөнгө,—каналтэм, манаш лийын огыл. Вүйэт йыр шоналты йан: изэ гына пөлэмыш 15-20 йэнгым шүшкыныт, туштак йэшанжат, йэшдымыжат,—чылан иквэрэщ илэныт. Йыраваш лавыра, пуш, ночко улмаш. Эк, илышэт! Капитал ышкэ койышыжым тигэ ончыктэн шол!

Пашазэ-влак коклаштэ шукужо:

Кунам мэмнан Российысэ пашазэ калык капиталист влакым сүмырэн, у илышым, у кэчим ужэш гын!?—маншыжат лийын. Тыгай йөсө дэч йөсө ойган мут влакым ожно изэ мардэж завод гыч заводыш нумалын шаркалэн.

* * *

Лүнгэн шогышо шэм чодражэ вүдын эркин йогымыжым колыштын, парчажым „лыб, лыб, лыб“ рузыктэн йогын вүдым ужата. Йүдлан лэкшэ тылзыжэ, чодыра парча кокла гычын, йымыжгын ончалын, йогын вүдын үмбалжым чинчылэн. Коклан коклан „тылзым пэтырэм...“—манын эртал кайышэ пылжэ ото үмбачын ийын кава шэнгэлкыла эрта.

Вүд воктэн, кож ньымалкэ, йошкаргын койын тул йула. Тул йыр кум йэнг шинчыгыч койэш. Иктыжэ шонго, чалэ вуйан, сур пондашан кугыза, вэсыжэ 20 ийаш ыrvэзэ йэнг, кумышыжо 18 ийашла тучэш.

— Кугызай?

— Мо вара?

— Тува ончылнына улшо изи курук нэргэн ойлыян?—йодо эн ыrvэзырак йэнгжэ.

— Уныкам-влак, тидэ курук нэргэн ойлаш гын, пэш шуко ойлаш вэрэштэш. Тидэ курукым, айдэмэ ышкэ ыштэн вэт... Пэш шинчымыдак шуэш гын, ойлэн пушаш.

Тэвэ тидэ изэ гына курук йүмалнат, вүр... Тидэ курук огыл, тидэ, калык вүр дэнэ, төр мыландэ курукла оварнымэ вэр!

Тыштэ вүр... Тэвэ тидэ курук йүмалан 500 нэрэ йэнгым тойэныт,—шинча вүдшө лэгылдэн кугыза мугшын йогымыжым чарынэжэ.

— Көм тидэ? Молан тынарэ? Кө пуштын?—кок ыrvэзэ öрын йодыч.

— Көм-жө... Йодшаш укэ... Капиталистымак огыл!—Кугыза шыдын пэлэштыш,—мэмнан вүр...

— Лап лийшыжымат, куржшыжымат лүйэныт,—Кугыза ойгырмо йөрэ йэшарыш. Колышт шинчышэ кок ыrvэзын шинча ончылнышт, шөртнөо луктыктышо сут пирэ пойан влакын осалышт сүрэтлалтынак шинчэ. Вара иктыжэ йодо:

— Кугызай, молан вара пуштэдэныт, мо вэрчын?—изыракшэ йодшыла пэлэштыш.

— Уныкам влак, каласышым вэт. Пашазылан илыш нэлэ лийын. 12—14 шагат пашам ыштыктэныт. Вольык гай ашнэныт. Пашадарым, ида-

лыклан ик кана вэлэ пуат улмаш. Ночкышто, лавыраштэ, шыгырыштэ ашнэныт, кочыш пумашым манат гын, ойлашат ок күл, шүйшө шылым пукшэныт. Жапшэ мартэ пашазэ эрэ чытэн. Чытымаш пудэшталтэ! Кузэ ок пудэшталт? Шүйшө шылым гына огыл, ожын садыжым шолтэн пашазэ влак-лан пуэнытыс, калтак!!! Пашазэ влакын шыдышт шуо... Забастовко тарваныш.

— Тэвэ молан уныкам-влак, тыгай куго шүгәрлийын.—Чылымжым күчэш пэралтэн тамака ломыжшым почкалтышат, күсэшыжэ пыштыш. Корий кугыза ойжым кошартышат,—уныкам влак, индэ колнат күйын шун дыр,—пэлэштыш, кок ырвээз ала мом пэш шонаш тўнгалмышт дэнэ нимомат ышт пэлэштэ.

— Уныкам влак, мўшкырым ындэ сэплышна Эр ўжара лэкшаш кэчылан солыкым рўзаш тўнгалмэшкэ каналташат йора дыр?

— Каналтышаш гын, каналтышаш. Кугызан ойжым пэнгызэмдэн изырак ырвээз пэлэштыш. Чыланат тул йыр каналташ возыт. Укэ, ырвээз-влакын омышт пытэн Илышын корныжым шонымыж дэнэ кугызанат омыжо кошкэн. Войзын гынат, малаш войзын огыл, тугак, нимом ышташат, садылан возын. Эн ырвээзыракшэ кугыза дэч ала мом йоднэжэ ильат, йодын ыш шукто. Киньэл шинчын тамакам тэмымэ чылымышкыжэ тулым пыжыктышыла, кугыза тўнгалыэ:

— Маньым вэт, шангат каласышым: эрыкым ыштышаш вэрч, пашазэ калык ышкэ вўржым ож-

сэкак тыштэ гына огыл, түрлө вэрат йоктарэн. Тэвэ тидэ курук нымалнэ кийшэ пашазэ влакым лўйкалэн пуштмым колын уло Россий мучко ала мь'нар миллион пашазэ калык капитал ваштарэш шогалын. Тулэч вара ийын пашазэ калыкын шыдыжэ кугэмын, шукэмын шогыш. Жап шуо. Ик йўштө тэлэ кэчыштэ курныж кораквлакым ас, сут пирэ влакым шкэ ўмбачшэ поктыльо. Куго умдылам, куго тийым ластыртымэ гайэ ластыртыш. Тулэч вара ижэ пашазэ калык ласкан шўлалтыш.

— Мўй погаш лэкшэ мўкш гайэ заводыштат, нурыштат паша калык у илышым—сотсиализмым ышта. Ола-влакыштэ завод-влак шочыт.

Нурышто машин мўгыра; нурым куралэш. Пашазэ дэнэ крэсаньык, ваш ушнэн, сорла дэнэ чўгыт вийым тўнья мучко шаркалат. Уныкам влак. Тэвэ пашазэ калыкын вийжэ мом ыштэн кэртэш.

Вэс кугыжаныштэ альат пашазэ калыкын вўржым капиталист-влак шокшыньэкак йўт. Укэ, уныкам-влак, нунат кул гыч вашкэ лектыт. Чытыза, илышаш ўмырштыда тидым ужыда.—Тыгэ Йыван кугыза, ышкэ мутшым кошартышат, киньэл шогальэ. Мыжэржым почкалтэн вўранлымэ имньэ влакым снчалаш кайыш. Тул ора шантак йўрэн.

Ырвээз влакат, киньэл шогальыч. Йогэн волшо вўдын ,сэр воктэнсэ, пэлэдыш-влак дэнэ шыргыктэн кутырмыжо вэлэ шокта. Пўнчэр кокла гыч кэчэ ончалыэ.

Н. Тишин.

Пөрвөй май вэс кугыжанышлаштэ.

ПӨРВОЙ МАЙ.

Пөрвой май — Интэрнатсионал кэчэ. Пөрвой май—пүтүнэ туньасэ пролэтар калыкын пайрамжэ. Садылан пөрвой майым, ийын тунья мучко пашазэ калык пайрамлан шотлэн эртара. Пөрвой май—тунья умбалсэ пашазэ калыкын иктэш ушнэн капитал ваштарэш шогалаш үжмө кэчыжэ.

Пөрвой май—паша пайрам.

Пөрвой май—пайрэмым ышташ II Интэрнатсионал тунгалын, тугэ гынат, май пайрамын историйжэ II Интэрнатсионалын шуйын шаланымыжым раш ончыкта.

Капиталым оролэн коштшо сотсиал-соглашатэль-влак, фашист-влак, түрлө-түкын, түрлө мogyрым май пайрамын клас шотшым, пролэтар сэжым, капитал ваштарэш тарватыш вийжым - йомдараш капиталист-влакын пайрамышкышт савыраш толашэныт.

II Интэрнатсионалын, улыкө волтэн, лавыраш тошкымо Пөрвой майын тистыжым тунья умбалсэ пашазэ, Коминтэрн виктармэ дэнэ ышкэ кидышкыжэ шупшын нальэ. Садылан Пөрвой май кэчым Интэрнатсионал кэчэ маньт. Май кэчын, тунья умбалсэ пашазэ калык ышкэнжын вийжым—пашажым шотлэн, ончыкылан капитализмым вожыньэк коптарэн сүмыраш вийым йамдыла.

Моло кугыжаныштэ май пайрэмым эртараш пашазэ калыклан йөсө, нуным түрлө вэрэ, түрлө-түкын авыркалат.

Май пайрэмым эртараш эрыкым огыт пуо. Пашазэ - влак пайрам ышташ урэмыш лэкмашэш капиталист-власть, политсым да мойын шогалтыл йамдыла.

Пайрам ышташ погынышо пашазэ - влакым политсэ ужэш гын, лупш дэнэ, пычал дэнэ поктыл шалата.

Шуко вэрэ май пайрамым ышташ лэкшэ пашазэ-влакым луйкалмат лийэда.

Капиталист - влак, май пайрэмым шалаташ шонат-гынат, пашазэ калыкым май пайрам ыштымэ дэч чарэн огыт кэрт.

Пашазэ калык урэмэш огыл гын, өрдыжэш-гынат, май пайрамым эртарыдэ огэш код. Ик манаш гын, пашазэ калыкын май пайрэм куатшым ончыктыдэ нигунамат кодмыжо укэ.

Кажнэ ийын, пашазэ калык тунья мучко май пайрамын чапшым ончыкта. Кажнэ ийын капиталын шуйын йөралтмыжым ончыкта.

С.С.С.Р-ыштэ пашан вийжэ эрыкыш лэктын. Эрыкыштэ, у илышым шуктэн илышэ пашазэ калык ындэ шымысэ-кана май пайрамым Ленин дэч посна эртара. Ындэ шымысэ ий уло туньасэ пашазэ калыклан капиталым сүмырэн у илышым—комунизмыш корным почын кодышо Владимир Ильич дэч посна май пайрам эртаралтэш. Түжэм дэнэ, миллион дэнэ пайрамыш лэкшэ пашазэ калык, тэвэ молан май пайрам кэчын вүр гай йошкар тистэ влакэшышт: „Ленин дэч посна, Ленин корно дэнэ, Ленинизм знамэ дэнэ,“ манын возэн пайрэмым ыштат. С. С. С. Р. - ыштэ вэлэ огыл, моло кугыжаныштат, Ленинизм вэрч чот кучэдалыт.

Тэнэйэ, капиталист-влакын С.С.С.Р-лан пуйым шырымышт чотынок койын шогымо жапыштэ пөрвой май эртаралтэш.

Май кэчыштэ, С. С. С. Р. пашазэ калык уло тунья умбал пашазэ калык дэнэ ик вэрэш Йошкар Профинтэрн йыр ушнэн, Коминтэрн вуйлатымэ дэнэ капиталист түшка, сотсиал-дэмократ ваштарэш шогалыт. Нуно С.С.С.Р. ваштарэш нимомат шогалтэн огыт кэрт. Түрлө-дүкын С.С.С.Р. ваштарэш шылтыкым кычал муаш төчят гынат—шылтыкым кычалын мун огыт кэрт. С. С. С. Р. кэчын вийангэш. Пөрвой май кэчын йорло дэнэ марда крэсаньык колхозышко ушнэн у илышым ыштэн, социализмыш шупшылт миймыжым уло туньялан ончыкта.

Май кэчын пашазэ дэнэ крэсаньык ушэмым ыштымыжым шоналтэн, ончыкыжым чотырак кылым кучышаш нэргэн ойым пидыт, ончык кайшаш сотсиализм корныштым кугэмдат.

Комунист Партий виктарэн шогымыж почэш С.С.С.Р. пашазэ калык сотсиалистичэский промышлэнныстыым пэнгыдэмдэн, йаллаштэ нэзэр дэнэ марда крэсаньык тыгыдэ озанлыкым пытарэн куго колхоз ушэм-влакышкэ ушнэн у сотсиализм озанлыкым шарэн шогат.

Нэзэр дэнэ марда крэсаньык ик вэрэш танг тошкалын сотсиализм корно дэнэ кайшашыштым шукуж

годым кулак түшка-влак чараш шонат, кулак клас
сотсиализмын ышталт, пэнгыздэмалт толмыжым
ужэш. Садылан түрлө-түкын сотсиализм паша ыш-
тымаштэ чаракым шындаш онгайым кычалэш.
Пашазэ калык, нэээр дэнэ марда крэсаньык иктэш
ушнэн йалыштат, олаштат кулак, нэпман дэн чот
кучэдалыт.

Кулакым клас чотышто пытарат.

Комунист Партий виктарэн шогымыж дэнэ
Российсэ пашазэ калык сотсиализмын ыштэнак

шукта. Кызыт мэмнан Совет ушэм ваштарэш ка-
питалист - влак пуйыштым шырэн шогат гынат,
тунья үмбалсэ пашазэ калык вийым ок пу туш-
манлан!!!

Коминтэрн виктарэн шогымо дэнэ тунья үм-
балсэ пашазэ калык рэволютсо корно дэнэ тар-
ванэн капитал ваштарэш кучэдалэш.

Эсэн лийжэ Комунист Партий!

Эсэн лийжэ Коминтэрн!

Эсэн лийжэ Пөрвой май!

М А Й.

Кэчэ!

Пичкэмыш йүдым сэнгэн

Эл ужарташ лэктынат;

Эрдэн эрак каваш күзэн

Йошкар солыкым рүзэт!

Мландэ үмбалсэ түтырәжым

Оварталын күзыктэт!

Нэрэн ийшэ

Пыл кашакжым

Курык нэрыш йоктарэт!

Кэчэ!

Вийэт

Куго тыйын!

Илыш вожым уэмдэт!

Марий элым ончалалын

Куатлэ элыш савырэт!

Кэчэ!

Тый вийэтшэ

Тэвэ тыштэ

Заводлаштэ мугырал

Тэвэ тушто

Нур лонгаштэ

Шүрнө лийын ужаргал

Ожно,

Тыйын

Мэмнан вэкэ ончимэт

Йөрэн огыл

Маланна,

Тый дэнэт

Таг лийдэ

Эртэн

Мэмнан

Умырнә!

Пашазым,

Батракым,

Нэээрым,

Мардам

Укэ ильэ

Лишкэ лийын

Куандарэн ончимэт!

Кэчэ!

Мом тый тидлан каласэт?

Укэ!

От кэрт каласлн!

Ожно

Тыйжэ йорлым кодэн

Пойан түшкәм шарэнат;

Марий йэнгым

Йүдэш кодэн

Агыртарэн ашнэнат!

Индэ

Эс-Эс-Эс-Эр-ын

Куго вийжым

Йошкартарэн чэвэртэт!

Капиталын

Шүйшө вожшым

Ломыжышко савырэт!

Мэмнан вэлкэ

Лэкмэт дэнэ

Батрак,

Нэээр

Вийанэш!

Тыйын поро пашат дэнэ

Марийэтшэ уэмэш!..

Кап кылжым тазарталын

Моло дэнэ

Төрак

Лийын,

Шүкшак ойгыжым мондалын,

У пашалан

Чотак

Пижын!

Шыргыж лэкшэ

Шөртнө кэчэ

Йошкар

Майым

Тыш

Кондэн!

Садыланак дыр

Шэмэр калык

Моткоч

Тачэ

Йывыртэн!

Тачэ май!..

Тачэ сай!..

Тачэ мыландэ

Ужаргән!

Эрык марий калыклан

Индэ

Вийжым кучыктэн!

Тачэ май!

Тачэ сай.

Йывыртэн

Шэмэр калык!..

Садыланак

Тый түсэт

Тачэ пэшак йошкаргән!

Тишин.

МАРИЙ КУНДЭМ.

Йал озанлык 5 ийаш план.

Йал озанлык план йал озанлыкын тэнэйсэ чапшым шынэн налын, мландэ, климат, вүд уло шот гыч мо ышташ лийшашым умлэн, адак партий дэнэ совет властын политикшыгыч могай корно лийшашлык гыч луктын ышталтын.

Моло вэрэ гайак Марий Кундэмыштат, йал-озанлык тыгыдыдэч тыгыдэ ышкэт, посна озанлыкларан шэлэдалтэш (ик суртлан 4,08 гэктар). Пасу утларакшым кумытэ шэлалтшэ. Пырчан шурно 87% мландым налэш. Паша имньэ, шөран ушкал, шылан вольык шагал. Тарман огэш ситэ. 100 суртлан 29 плуг вэлэ. Чылажат тидэ Марий Кундэм йал озанлыкын шэнтгэлан кодмыжым ончыкта, шагал шурно лэктышым пуа (гэктарлан 6,4 сэнтнэр пырчан шурно, 3,1 сэнтнэр йытын), вольык дэчын шагал пайдам пуа. Тывэч лийын ик озанлыкын пүтынь докодшат изи (474 тэнтгэ), сатулык ужашьжэ пэшак шагал (62 тэнтгэ).

Тыгэ шэнтгэлан кодмаш утларакшым Чодра районлаштэ (Морко, Звэнигов, Чыкма, Йүрин, Йошкар-Ола). Тыштэ мландыжат шагалрак. Шагала мландыжат ошманрак.

Тыгэ гынат, йал озанлыкын вийнымаш корныжо койынак шога. Йатыр йара мландэ уло. Кугу роскот дэч посна почвыжымат вэс түрлэмдаш лийэш. Климат кэлшышэ. Паша вий утыждэнэ. Батрак, йорлө, ик марда крэсань колкозыш пураш тўналыныт. Чылажат—йал-озанлыкын пужэн ышталтшашлык корныжым палымдарэн шога. Корныжо тыгэ лийман:

1. Лўмын совхозым, колхозым ыштэн чыла йара мландым йал озанлык пөртэмыш пурташ. Ты шотышто йал озанлык дэнэ чодра озанлыкым кэлыштарэн ыштымаш эн кугу вэрым налман.

2. Крэсань озанлыкым колкозыш ушаш. Кугу озанлыкым ышташ тўналаш. Сплошной коллэктивизатсий дэнэ пырля кулак классым пытараш.

3. Посна-посна районлан—вэрлэн кбра ышкэ спэтсийализатсийжым пуаш (йытын район, вольык район, моло).

4. Озанлык пашашкэ машиным пурташ. Садлан трактыр күлэш, элэктропикатсий күлэш.

5. Вольык куштымо шотышто наук почэш кайаш.

6. Йал озанлык илэ арвэрым, паврикым заводым да мойн ыштэн пэлэ сатушко савыраш.

7. Колкоз пашам кэлгырак корно дэнэ, утларак пайда кондышо корно дэнэ колташ. Тин дэнэ пырля сотсийалистичэский йўлам ышташ.

Сплошной коллэктивизатсий годым, кугу озанлык ыштымэ годым—агрономий наук почэш озанлык ышташ пэшак йөн. Мландэ пашаштэ эн кугу рэволүтсий лийшашлык. Кызытсэ кум пасуан нур манмэт ик мучашкэ гына мэнам нангайа: йара пасушко, шужымашкэ. Кунар вийым мландыш (почвыш) пыштэт, тулэч утларак пышташ күлэш. Марий манмыла—ўанмэ шотшо кукушурак ий годым тачсэ кэчэланат огэш ситэ. Сандэнэ ты вич ийштэ—травопольной манмэ систэмыш вончыман. Пасуштыжат, олыкыштыжат жап дэнэ пасу шурным олык шурно дэнэ тагастарэн ўдыман. Вүд мучаш кундэмлаштэ чодрам шочыктыман. Тыгай систэм вийан шурным пуаш тўналэш, вольык шуко кочышым пуа, кукушо ий дэчат, ночко ий дэчат огэш лүд. Почво манмэтым йөршэш пужэн ышта, структурный почвыш савыра.

Тыгай корно дэнэ,—ты пагытыштэ, йал озанлык пужэн ышташ тўналшашлык.

Садлан йал озанлык планым крэсаньлан пэш чот палэн налман, палмэ огыл, пүтынь ушэш—чонэш, манмэ сэмын, шолтэн лукман. Вэс сэмын планым илышыш пурташ огэш лий.

Могай план почэш йал озанлыкым ончык колтыман?

Тэвэ тыгай план:

1928 ийштэ ўдымө мландэ 416 түжэм гэктар ыльэ. 1933 ийштэ 581 түжэм гэктар лийшаш. 165 түжэм гэктарлан йэшаралтэш. Ту шотышто 55 түж. гк. у мландэ ўдаш тўналаралтэш, 10 түж. гк. жаплан ўдаш чодра мландэ пура, 100 түж. гк. такыр пасу ўдалташ тўналарэш.

1933 ийштэ чыла ўдымө мландэ колхоз дэнэ совхоз кидыштэ лийэш. % шотдэнэ 1,5% совхозышто, 98,5% колхозышто.

Культур манмаштэ йытын, парэнтэ, шудо шукурак вэрым налыт.

	Түж. гектар	Пүтынъ пасу
	—	гыч %
Уржа, шүльо, шыданг, моло	294,8	50,7
Йытын, кыньэ	65,8	11,3
Парэнтгэ	62,0	10,7
Шудо	152,8	26,3
Пакча көргө	5,8	1,0
Чылажэ	581,0	100,0

Шуко пасушко вончымаш вийан шарлыман. 1929 ийштэ 143 түжэм гк ыльэ. 1930 ийштэ 396,8 т. гк., 1931 ийштэ 668,6 т. гк., 1932 ийштэ 671,8 т. гк., 1933 ийштэ 684,5 түжэм гектар лийшашлык.

1933 ийлан 100% -гэ машин дэнэ үдыман.

Ўдаш сортировайэн вэлэ. Тэнэйэ 80%-ым, убмакыжым 100%-гэ.

1933 ийштэ уржа дэнэ шүльо сортовой гына лийшашлык.

Анга ўандымашым пэш шараш күлэш. 1933 ийштэ 41,6% анга минэральный ўандышым налшаш. Тидым шукташ тудо ийштэ 79 түжэм тонн поспор, 29 түжэм тонн азотан, 59 т. тонн калийан ўандыш күлэш лийэш.

Тыгэ ангам сай ончэн төрлатэн, сай шурным налаш тўнална. Шурно лэктыш тыгэ йшаралтман:

Уржа	— 69,1%
Шүльо	— 130,1%
Йытын муш	— 87,4%
„ нөшмө	— 100,0%
парэнтгэ	— 82,7%
Пүтынъ пырчан шурно—	95,3%

Пукшаш укэ дэнэ, вольык ончымаш—тыгэдэ озанлык улмо дэнэ вольык шотышто шэнгэлан кодын улна. Колхоз ыштымаш вольык ончимо шотышто кугу йөнүм пуа.

1928 ий гыч 1933 ий мартэ:

Имнэ түшка 6%-лан йшаралтшашлык; түкан вольык 55%-лан, ту шотышто ушкал 47%-лан; сөсна 625%-лан; шорык 15,5%-лан; чывы, лудо, комбо 184,2%-лан. Эн утларакшым—сөсна, чывы, ушкал йшаралтыт.

Шудо ўдымаш, парэнтгэ шындымаш вольык пукшымашым йөнэштара. Сандэнэ вольык ашнымэ вийаншаш. Шөр лүштымө 36,2% йшаралтэш, ушкал кап виса 5,2%-кан, сөсна 53,8%-лан, шорыкын мэж пумашыжэ 25%-лан, чывы мунчымаш 58 муно гыч 80 муно тангыт (37,8%).

Тыгэ кушкын-шарлэн йал озанлык ший-вундылан йатыр пойаншаш. Пүтынъэк йал озанлык 1928 ийштэ 45 миллион 173 түжэм тэнгэаш ший вундым погэн. Ту шотышто сатулык ший вундыжо 5 миллионат 727 түжэм тэнгэ-

аш лийын. 1933 ийштэ 145 миллионат 775 түжэмаш ший-вундо погына, тудын шотышто 38 миллионат 471 түжэм тэнгэаш сатулык ший-вундо лийэш. Пүтынъ ший-вундо 222,9%-лан кушкэш. Сатулык ужашыжэ 571,7%-лан кушкэш. Йал озанлык 1933 ийштэ тынар сатум лукшашлык:

	1928 ий	1933 ий
Кяндэ	11246 тонн	39736 тонн
Муш	985 „	25689 „
Йытын нөшмө	56 „	21726 „
Клэвэр нөшмө	20 „	177 „
Шыл	1731 „	8394 „
Шөр	23432 „	81900 „
Кугу коваштэ	5,4 түж. штук	26,4 түж. штук
Тыгыдэ коваштэ	94,3 „	185,3 „
Мэж	143 тонн	342 тонн
Муно	15,6 миллион	82,3 миллион
Парэнтгэ	—	93372 тонн

Тыгэ ончык кайэн, колхоз озанлыкым ыштэн, йал озанлык докодшат вийан кушкэш. Ик чонлан шотлымаштэ тыгэ лэктэш:

	1928 ий	1933 ий	Кунар ^{0/00} /о-лан кушкэш
Пүтынъ ший-вундо	96 тэнгэ	277 тэнгэ	207 ^{0/0}
Сатулык ужашыжэ	12 „	71 „	787 ^{0/0}
Пүтынъ-ший вундыгыч сатулыкыш лэктэш	12,5 ^{0/0}	25,6 ^{0/0}	—

Совхоз колхоз пашам ончык колтыман.

Кундэмыштына кызыт ик Павловский совхоз вэлэ 500 гектар мландыжэ уло. Тидэ совхоз мландэ 4500 гектар мартэ йшаралтшашлык. Совхоз вольык озанлыкан лийман. Ты вич ийштэ Орша кантонышто кугу совхозым 31 түжэм гектарэш ышташ тўналман. Адак Кугу Каншан воктэн да Рутка вүд воктэн вольык совхозым ышташ йамдылалтман. Совхозлаштэ 1933 ийштэ 9 түжэм гектар ўдымө мландэ лийшашлык.

Колхоз ыштымаш тыгэ шарлэн кэршаш.

Колхоз	посэлковый товар
1928/29 ий—3,6%	33%
1929/30 „ —50,%	50%
1930/31 „ —100%	—

1933 ийлан йыр-ваш кугу колхоз лийшашлык. Ты пашалан ондакырак йамдылалт шогыман. Улшо колхозым пэнгыдымдэн крэсаньым йамдылэн шогаш күлэш. 1930/31 ийыштэ мландэ, паша имнэ, тарман ушымашым шукташ күлэш. Органтсий паша, озанлык паша вольык ушэм дэнэ пасу паша ушэм валнэ. Колхоз ушэм вуйлатэн шога.

Ушэм-влаклан күлэш: 1) организатсий пашам сайын шындаш, 2) колхозлан, посэлковый товаршэствэлан крэдит амал дэнэ машиным, моло гарманым, плэмэнной вольыкым, сөртовой нөшмым пуаш, 3) пүтүнь сатулык ший вундылан контрактатсийым ышташ, 4) йал озанлык илэ арвэрым шэргырак сатушко савыраш түрлө заводым ыштылаш. Чылажымат тидым колхоз, колхоз члэн полшымым дэнэ штыман.

Йал озанлык индустрий күлэш.

Түрлө завод ыштымаш йал озанлыклан кошартэн каласымыла чоным пуа. Ик шотдэнэ акым шында, вэс шот дэнэ озанлык илышым ончыко гүтыра (покта). План почэш Марий кундэмыштэ түрлө завод ыштымашым лапка корно дэнэ колташ шонымаш уло. Мо вара ышталташлык? Чылажым тыштэ каласэн она шу. Кугурак паша нэргэн вэлэ ойлэна.

1. Йошкар олаштэ йытын выньэр кумо паврикым 1932 ийштэ ыштэн шуктыман. Паврик 14,5 миллион кв. мэтр выньэрым лутмаш тунгалэш. 2300 йэн пашачэ лийэш. Йытын муш тушко шуко кайаш тунгалэш.

2. Йошкар-ола йытын үй заводым йэшарэн ыштыман. Завод 7 түжэм тонн йытын нөшмыгыч үйым лукташ тунгалэш.

3. 35 үй дэнэ туара ыштымэ заводым ышташ күлэш. 35 заводдан 54750 тонн шөр күлэш лийэш.

4. 12 вэрэ вольык шүкшылшо вэрым—бойньякомбинатым ыштыман.

5. 6 вэрэ сөсна пукшымаш кугу вүтам ышташ.

6. Йошкар-ола стансыштэ кылмыктымэ складым ышташ күлэш.

7. 5 вэрэ инкубаторийм ышташ. 5 инкубаторий талук йыда 204 түжэм чывэ игым лукташ тунгалыт.

8. Йытын толаш кок заводым, 15 пунктым ышташ.

9. 4 парэнгэ туржмо заводым ыштэн 22 түжэм тонн парэнгым туржаш тунгалаш.

10. 5 пакча көргө саска, түрлө ушмэн коштымо заводым шындаш.

Түрлө заводушто түрлө машина лийэш Имнэ вийэт, кукшу корэм вүд вийэт, мардэж вийэт ситаш ок тунгал. Электричэствэ вий

дэч посна индустрийым ышташ шонашат йөсө. Электричэствэ вий (энергий), айдэмылан киндэ кузэ күлэш, тугак Марий кундэм озанлыкланат күлэш. Садыгын кугу электричэствэ стансий нэргэштэ мут лэкмын. Садылынак изирак стансий-влакат күлыт. Ты вич ийыштэ район стансийым ыштэн шуктыман. Район стансий эн утларакшым промышлэнностьлан күлэш. Промышлэнностьын кулэшыжгыч тудо лэктын. Район стансий Чыкма, Йүрин, Йошкар-ола, Звэнигов Оршанка кантон йал озанлыклан электричэствэ энергийым пуаш тунгалэш. Кызыт ты шотышто лүмын план ышталтэш. Морко, Турэк, Шэрнур, Торйал кантонышто ты 5 ийыштэ ышкэныштын стансий-влакым ышташ күлэш. Тунгалмыжлан планышкэ 4 стансий 250 киловат вийангыч пурталтын. Ик стансийжэ Нартасыштэ тэнэй ышталтэш. Йал озанлык электропикатсий план тидэ 4 кантонлан күчымынрак ышталтын. Тэнэяк ты планым угыч сөрасаш логалэш дыр.

Трактор толэш.

Ончыко кум ийштэ план почэш 10 машиннотракторный стансийым ышташ күлэш. Ик стансийлан 30 түжэм гэктар мландэ. 300 түжэм гэктар 1933 ийыштэ трактор дэнэ куралалташ тунгалэш, Машинно-тракторный стансийын ышкэ рэмон мастэрскойжо лийэш, шүдырналтшэ (притсэпной) тарманжэ, автомобильжэ, моложат. 4 түжэм йэннарэ тракторист машинист, слэсар-влак күлэш лийыт. Ниныштым курсым почэдэн йамдылаш тунгална.

План шукташ 87500 түжэм тэнгэ окса күлэш.

Йал озанлык планым 87 миллионат 500 түжэм тэнгэ окса шукташ күлэш. Мландэ төрлаш—6,5 миллион т., машинлан—19,1 миллион, агрокультурлан—5 миллион, индустрийлан—6,8 миллион совхоз ышташ—5,5 миллион, мололан—44,6 миллион 86,5 миллион гыч, 5,5 миллион тэнгэ совкозышташ кайа, 78 миллион колхозлан, 4 миллион тэнгэ (үмаштэ да тэнэйэ) ышкэт-посна озанлыклан.

Кушто оксам муаш? 7 миллион тэнгэм марий кундэм бүджэт пуа, 2 миллионым кугыжаныш бүджэт, 28,6 миллион тэнгэм крэсаньлан, колхозлан шкэ оксаштым пышташ логалэш.

П. Андрэйэв.

М У Ч А Ш.

Вакш озан шокшо пörтыштö, үстэл йыр: вакш оза Лука, поп, кэвыт оза Пантэлэй, поян Микита шинчат. Вакш оза Лука, тарзэ Ондриыйым кок мэнгэ коклаш аракадэк поктэн колтэн. Арака дэч посна йылмат ок почылт, йомакат ок пиж. Сандланак чыланат, кунам ик кана вэлэ пэлэштыл шинчат Лука ватыжым шыдын ончалэш. Чытэн кэртдэ, ватыжат аныклэн шинчыктымэ аракажым луктын пуа. Марийжэ ончылно öрын: „Мо, Ондри кужын коштэш!? манэш.

Ондри арака ужалшэ дэк кайшыла, йалыштэ Сэргэй йолташыжым ваш лийэш. Йал мучаш гычла Ондрин йол йүк шоктымо годым, лачак Сэргэй комсомол түшка погынымаш гыч кудышкыжо толэш. Йол йүкым колын, капка мэнгэ воктэн пуснэн шогалэш. Йол йук лийшкырак шумэкэ.

— „Кö кайа? манын йодэш.

— Мый, Ондрй улам, манын йол йүк шогалэш.— „Тый, Сэргэй от ул мо?

Сэргэйжэ: „Мый улам“,—манын пэлэшта.— „Кушко йүд-кэчыштэ коштат?“

„Ала мо паша дэн поп, кэвыт оза Пантэлэй, поян Микита вакш озадэран погынэн улыт. Пэш шып йомаклэват, мыйым арака дэк поктэн колтэвэ“, манын Ондри ойлаш төча. Пэш кылмэн, пыкшэ йылмыжым тарвата.

„Мо пэш кылмэнат. Айда мыйдэкэм пурэн ырыктэ“, Ондрим үжэш.

„Пэш шуко жап эрта... Вурсат вэт“,—Ондри пэлэшта.

„Нуным ышкэныштым козыртылаш күлэш. Айдемэ вүр йүшö-влакым... Йордымашынак, тыйм ындрат... Нунын дэч лүдмö ок күл. Айда, пурэн ырыктэ“...

Ондри Сэргэймытдэк пура.

„Ондри, йүдшö кэчыжэ кулаклан пашам ыштэт мо?—Сэргэй йодэш.

—Ик шагат канаш жап укэ.

—Ондри, тый тарзэ нэргэн нимат от шинчэ вэт?“... Ондри, вуйжым рүзалта.

—Садлан, тый йöсланэн илэт. Кызыт тарзэ влакым пызыраш ок лий. Совэт власть тарызэ влакым чот арала.

— Тый газэтым от луд, садлан нимат от шинчэ. Тэвэ тыштэ мом сирымэ, ончалйан.

Сэргэй, үстэл—гыч „Йошкар кэчэ“ газэтым луктын шаралтэн, Ондрилан тарзэ нэргэн сирымым лудын ончыкта.

— „Тэвэ, адак туштак“.

«Шүргö солаштэ поян Тэрэнтэ, тулык Ивукым кок ий договор дэч посна тарызэлан ашнэн. Ончыч, ышкэ икшывэм олмэш ыльэ, манын ондалэн илэч. Ивуклан йудэт-кэчэт пашам ыштыктэн. Кок ий гыч Тэрэнтэ, суртгычшо Ивукым шурэн луктын. Пашадарым кумурымат пуэн огыл. Ивук, Тэрэнтэ кулак үмбач сутыш пуэнат, сут тылзэ йыда 25 тэнтэм, кок ий кокла паша ыштымыжлан тўлаш судитлэн“.

— „Кольыч! кулакым кузэ йомаклыман. Тый-ат тыгак ыштэн кэртат. Ончо йа! Вургэмэтшэ күчүдöдэчат начар“.

Ондри ышкэ илышыжым шонэн шинча: ... Лым укэ, эрэ паша. Йудэт—кэчэт йол үмбалнэ коштман. Тэвэ вакшыштэ полшыман, тэвэ вакш иксам йытырайман, тэвэ сöсналан, моло вольык-лан кочышым йамдылман, пум шэлыштат, ошмам нумалат, пörтым мушкат,—шотлэнат от пытарэ. Кастэн каналдэм,—манашат укэ. Кастэнат паша. Йонгышташ толшо-влакым ваш лий, вакшгыч ужатарэ, вакшым орло. Йудэш, вич-кутгана вакш ампарым, вакш пўам лэктын ончо. Тынарэ ындыралт пашам ыштэт гынат, кочкаш—йуаш пий дэчат осал, чийаш—кудашаш—мо шүкшö уло...

Ондри чытэн ок кэрт—шортын колда.

— „Укэ, тыгэ огыл Ондри. Шортмэт ок күл. Ончыч, тэвэ тыгак Лука кулакым газэтэш пўшкылына. Умбачшэ сутыш пуэна“, манын Сэргэй, Ондри воктэн шинчэш...

Ондри дэн Сэргэй изи красин лампэ воктэн шинчытат, пэш шонэн, шонэн сират. Ондри чыла нэлэ илышыжым пургэт-пургэт луктэш. Кок ий кокла Ондри орланэн илымыжэ йандар ош кагазэш лэктын-лэктын шинчыт когыныштынат пўжö вүд чыва...

Шуко йүд лиймэнгэ ижэ Ондри, Сэргэй дэчын лэктын, вакш озалан арака кычалаш кайа.

* * *

Лапаш гайэ лавыргэн, нөрэн Ондри мөнгэш вакшыш ошкэда. Кэчэ гыч пашаштэ коштын, йу-

дымат каныдэ—йөршэш йонглэн. Эркын, нэлэ куго кэмжым шүдырэн, вуйжым мардэжлан кумык кучэн ошкэда. Тачэ йодкэ шып коштшо вуй йөршэш пужлыш. Түрлө шоныш ушышто пөрдэш. Түрлө сэмын ышкэ илышыжым шонэн савырна. Ачаждэч, аваждэч тулыкэш кодын орлыкым ужын. Изиш кушкын шумэшкыжэ кугызаж дэн илыш. Кугызажат пэш күэшт ашныш. Вара вакш оза Лука дэк тарызэлан пурыш. Тэвэ ындэ кок ий тургыжышто күн ила. Ик вэрэжат пурым ужын огыл. Шочмо ачаждэнат илаш пэш йөсө ыльэ. Пэш йүшө йын. Йүмыжо йыда Ондримат, аважымат пэш чот кучэн-кучэн почка ыльэ. Кызыт вакш оза Лука сангат пуал шөрлымашэш, шойа корэмэтым нүжынак йымыштарэн ила.

— Сэргэй... Сэргэй гына пэш сайэ айдэмэ. Йын ойгымат ышкэ ойгыжо сэмынак шижэш. Ышкэ шочышдэчат сайэ айдэмэ. Изи годсэкак Сэргэй дэн пырля модын кушкын. Изакашольаклак илэныт. Кызыт Сэргэй комсомолышто. Ындэ тунэмаш кайа. „Мый, Лукан мушкундо йымалнэ мэраң сэмын шэкланэн илэм“. Ий эрта, мый тарызыштак илэн эртарман мо?..

Ондри шүргө воктэн шинча вүдшө йормандэн йога. Йүштө шыжэ йүр шинча вүддэн йорналт йога.

Эркын Ондри вакшыш шуэш. Тыгыдэ нөлпэрла кокладэн вакш оза Лука тул сото чолмандэн койаш тўнгальэ. Вакш ампаргычат: „дүр-дүр-дүр“ шоктэн вакш кў муралта.

— „Вакш пүдэнэ мылам гына каналдаш жап укэ“, Ондри шоналда. Пөрт окна йымалан шогалальэ. Пөртышто садэ тўшкатак „лодо-лодо“ шоктэн йомаккылыгыч шоктат. Коклан, чашкадэн чашка ваш нэргэн йантыралгыч шокта.

Ондри ик жап шып лийн шолга. Вакш оза ончык пурэн шогалаш шўм ок шупш. Кэрэк кузэ гынат, пурашак күлэш. Эркын, йыжын кайэн пөрт ончыл тошкалтышым тошкал куча. Куго, шүкшө кэмжэ „лозыр-лозыр“ шоктэн муралта. Кэм тичак лавра.

Ончычак: „Кушто тынарэ йомын коштыч?—манын Лука шинчам каралта. Ондри йүкымат луктын ыш шукто „кроп“ вуй воктэн мушкундо толынат логалэш. Ондри пэш чот орланыш. Шыдыжат пэш шуо. Лука ваштарэш ойлышашлак чүчэш. Йылмэ ок тарванэ,—логар ангыш моклака толын шинчин.

— „Кайэ, мий! Вакш ампарым пэтырэн тол“, шоктыш. Ондри, шинча вўдын шортын, шортын вакш ампарыш лэктын кайа.

Пашажым пытарэн, Ондри шойыл пөрт комака шэнгак ваштышкыжэ пурэн возэш.

Вэсь пўлэмыштэ шэм корак-влак погынэн ышкэ пашаштым ыштат. Йомак коклагычат, арака атэ влак „бульк, бульк“ шуктэн пудэштылыт. Кочо вўд ышкэ пашажым ышта. Кочо вўд йылмэтымат почэш, ушаклэтымат чараш луктэш.

— «Да, илыш-самана пужлыш,»—манын, поп кужо ўпшым лупшкэдыл шинча.—«Э-эк ожнысо илышыжым шонэт гын... Йумын каргымэ самана толын»... манын вўдылалэн шинча.

— „Э-э батышка, ойлыштат! „Йумо каргымэ...“ Йумолан каргаш нэлэ огыл. Тэвэ йумын каргымэ вэрыч мэмнангайэ влаклан илаш могайэ,“—манын кэвыт оза Пантэлэй лўнгэн шинчам шуйкалэн шинча.—„Батышка! Тыйын йумэт тэвэ колкозым каргэн йомдара ыльэ гын йора ыльэ. Ужат колкоз мом ышта?! Ужат, шинчажым, кидшым кушко виктара?!—Э-э, тый батышка нимат от уж. Тый, чэркыштэт ладыным тўтырыктэн моштэт. Кызытсэ илыш корным ладын шыкш вэсштэт от уж“.

— Пантэлэй кидшыдэн солалдэн, поплан тупынь савырнэн шинчэш. Лукам ончалын:

„Тыйын вакшэтым, колкоз шупшын налэш-налэшак“, манэш. Вара эркыракын:

„Мый тачэ йал-совэтыш пурышым. Тушто тачэ-эрлак кантон гыч толшашым вучат. Колкоз вуйлатышэ окшак Васли тидым колынат пэш куанэн воштыл шинча. Шулдуржо вэлэ укэла койэш. Тыйат, йошкар пондаш батышка сэмынак нимат от уж, нимат от кол“, манын Пантэлэй шыдын ончалын, тэмэн шындымэ арака атыжым налын ушмашкыжэ кумыкта.

Лука пондашыжым ниалткэлэн шинча. Поп, Пантэлэй ўмбақыла шинчам каркалэн ончылдэш. Ала мом пэш ойлынэжэ, түрвўм чумыртыл шинча. Пойан Микита прэзыла пэгыжын ўстэл воктэн кўварыштэ кийа.

— „Тэвэ мый тыгэ туныктэм...“ манын, Пантэлэй лывыргыракын ойлаш тўнгальэш.—„Лука тулар, ўзгэрэт чыла у. Вакш кўй влак когыньэкат тэнэйэ шошым гына налмэ. Йалт вакш пўа гына тошто. Мольжым, Лука тулар чыла угыч погыш“, манэш.

Лукажэ: „Договор шот дэнэ, альэ ик чилл идалык нарэ тидэ вакшым кучэн кэртам. Тидэ жапыштэ, мызарэ роскот лиймым мўнгэш налам шонышым“,—пэлэшта.

— Колыштса!—Пантэлэй манэш.—„Тыгай чаплэ у ўзгэрым колкозлан пумэшкэ,—илыманат огыл. У кўйм тошто дэнэ вашталдэн пыштыман. Сайрак ўзгэрым умбақырак ужатыжаш. Уло акан ўзгэрым погэн тыжэч жап годым лукмыла. А вара, вара... вакш пўажымат урыктарэн колтышаш. Вакш олмыжо колкозлан кодэш гын, сита. Тыгайэ

түзланышэ вакшым колкозлан пуэн,—ўмырэш чон корштэн илаш вэлэ...

Чыланат шып шинчат. Поп мўшкўржым ниалтқалэн, қугын „пүф-ф“ шўлалтэн колта.

Пантэлэй адакат: „Вакш мыйын огыл, мыйын пого огыл, ышкэмын сэмынак чон коршта... Э-эк мэмнан пойанлыкна колкозлан вэлэ ындэ йора“, манэш.

Пойан Микита ўстэл лўвач вуйын нўлтышт киньылаш тўча.

— „Мыйат тыгак шонэм“... шоктыш:— „Тэвэ рэвольутсо годым, граждан сар годымат кузэра-кын мэ илышна? Молан мэ ожнат пойан ыльна, кызытат пойан улына. „Пойаным пытараш, йорло дэнэ ик тўр ыштэна“ манэвэ. Контрибутсымат шуко тўлыкташ тўчэвэ. Погынымат, вольыкнамат шупшын налаш тўчэвэ. Тугак мэ, кызытат пойан улына. „Кузэ?“ маныда гын, тэвэ Пантэлэй сват ойлымо сэмынак. Сайрак, шэргэ акан погынам шылдышна, ик жаплан пошқудо-влаклатат пуэдышна, ужалкалышнат. Изиш илыш сайэмме—мэмнан пого адакат кидыштына. Тугэ вэт Пантэлэй сват?“—манын Пантэлэйым вўчқалда.

Пантэлэйжэ: „Чыным ойлэт“,—вуйым рўзгалэн шинча.

— Ну ындэ тыгэ ыштэна: ўзгэрым чылажымат ончычырак ужалэн пытарман, вакш кўм у олмэш, тоштым вашталдэн пыштэна. Ну, вакш пуам... почэш, йудым, вакш пўам почын колдэна“... шып шоптымандэн шинчат.

Ондри ышкэ вэрыштыжэ малышыла койын, нэрым шупшын кийа. Чыла йомак Ондри пылышыш пурыш. Эрдэнэ Ондри вигак Сэргэй дэкэ куржо.

* * *

Вакш оза Лука киньэр вуйжодэн ўстэмбалан энэртэн, кок кид парнья мучашэшыжэ чашкыжым шындэн, чайм йўн шинча. Шўргө—пылыш йошкар ушмэн гайэ пўжалт чэвэргэн. Шинча пун йымач-шыдын ончылтэш. Тачэ эр годсэкак Лука шыжэ-кэчэ йудгайэ шинча. Марижын шыдэшкымым ужын, ватыжэ шып шэкланэн коштэш.

— „Мо вэрч, кўлан адак шыдэшкэн пий нэрэшкыла шинча“,—шоналда. Лука „пуж-пуж“ шоктэн, шокшо чай ўмпақыла пуал-пуал колта. Кўжгө, куптургылшо санга йымалнэ пыкшэ-пыкшэ пэрэн йымыштармэ шэм вуйан кишкыла, нэлэ уш

тарванылэш. Тўрлө уш чонжым савырқала. Чон вошт сырэн, тэнийсэ саманам каргэн шинча. Саманажэ тугайэ вэт, каргыдэ ок лийак. Лука-сват гайэ-влаклатан тэнийсэ самана чэвэрынак ок ончал. Ожнысо сэмын, мардэж туп вэчын пуал ок шолго,—ваштарэш гына пэш талышна. Мардэж ваштарэш ошкэдаш, куат шуко кўлэш. Корныжат йаклака, мардэжыжат куатлана вэлэ. Мордаш пэтырналтшэ сэмын, Лука изин-қугын койын ила. Ожнысо кумда илышат омэш кончымыла вэлэ чўчэш.

Лука, кочо шоган кочшо сэмын, шинчажым, тўрвыжым куптуртыл, газэтыш онча.

Газэтэшыжэ Ондрим орландарэн ашнымыжым возымо. Пэш чот шўктыл возымо. Почэшыжэ: „Паша ыштымэ ок ситэ, йўдым, пэл йўд годым арака дэкэ кок-кум мэнгэ коклаш тарзыжым курьшталыкта“, манын возымо.

— „Кө ужын, кө тидым шинча?!—Лукан вуйышто пўрдэш.

Изиш жап эртыкэк Микита пурэн шогалэш. „Пуро кэчэ лийжэ“ манмэт-мочэт, помыжгычшо „Йошкар-кэчэ“ газэтым тодышт луктын:

— „Тэвэ ончойан, ончо... луд йа... шинчат каралтэ,“... манын Лукан ончык висктара. Лука ни-молан ўрын. Ушмам карэн уш кайшыла шинча.

— „Луд... лудаш кондышым... тыланэт... манын Лукалан шўра.

Лука, газэт ўмбақ вуйжым сакэн шинчэш. Ик жап шып лийн лудэш. Лудмыжлан кўра, тэвэ йошкаргэн, тэвэ ошэм кайа. Газэтым мўнгэш ўстэмбак пыштэн:

— „Моло огыл, Ондри тидым ыштэн,“ манын киныл шогалэш.

— „Тынарэ йодкэ мэмнан йомакым кө колын, кө шинча?!.

— „Колкозлан вакш огыл, вакш йэр вўдшы-мат ом кодо“—возымо.

— „Ондри!... Ондри... Ондри кушто?... Ондри!“—Лука орышо сэмын кычкырэн тавэн куршталэш.

Шоршташ гайэ лўдын вакш оза ватэ куржын пура. Лукам ончалын:

„Мэмнан дэкэ толыт“... манын гына шуктыш, Йал совэт вуйлатышэ, милитсонэр, Ондри, ик йот йын толын пурат.

К О К Ё Д Ы Р.

Зинан ачаж дэн аважэ вэс йалыш уналыкэш кайэныт. Зина ышкэтак кодын да, мыйым ўжаш толын. Мыйат кайшым. Коктын пөртэш пэтыралт шична. Мый түрым түрлэм, тудо күнчылам шүдыра.

— Марйа, тый йатыр погым погышыч вэт? Ала тэнэйэ марлан кайашат шонэт? Колынам вэт...—манын Зина мыйым ончалын „шыр“ воштыльо.

— Кө дэч колынат; ойло?

— Кызытэш ом каласэ.

— Тый ышкэ ончыч кайэн ит колто.

— Ончылыкым палаш ок лий. Ий эрта да эрта. Ёдыр йынгын илышыжэ, тачэ тыштэ, эрла тушто. Кө шинча, ала кайшат пэрна,—маньэ Зина.

Кэнэта окна йўмалнэ „кышт кошт“ шоктыш. Зина пылшышкэм эркын ойла:

— Ой, ындэ мом ыштэна? Ойлымынам иктаж колышт шогыш вэт?

Окна пэралтымэ йўк шоктыш. Зина ончалэз, тудын почэш мыйат ончалыым. Пөтыр улмаш.

— Поч, Зина, пурто.

— Пуртымаш укэ!—маньым мый.

— Айда, вашкэрак пуртышаш. Эртэн кайшэ ужыт гын, воштылаш тўнгалыт. Кызытат Пөтыр дэн мыскылат—маньэ Зина.

— Ала ачатмыт толын шуыт?—маньым.

— Толыт, вучэн шинчэ. Йўдым кошташ йанлык улыт мо?—маньэ Зина.

— Ом палэ: мыланэм тыгат-тугат йөра. Тыйын пашат, ышкэ шинчэт,—маньым.

Пөтырым Зина пуртыш. Тошто сэмынак пэтыркалыш.

— Мо пэш лўтда? Чодыра пирэ улам мо? Тэмдан гайак айдэмэ улам,—манын Пөтр пэлэштыш.

— Кастэнэ мом коштат? Могай пашат уло?—манын мый воштылам.

— Пайрэм вэт. Йолташлан толынам. Шангэ Зинан ачаж дэнэ аважын йўаш кудалшыштым ужымат, толыым.

— А тидыжым гын, тый шукэртсэк вучэнат дыр?—маньым.

— Зинан ачаж дэн аважым пагалэм. Ой! пэш кугу тау. Кузэ кайэн моштышт гын?—манэш Пөтыр. Ышкэжэ воштылэш.

— Укэм гына күтэн коштат.

— Майра, чыным ойлэт!—манэш Пөтр.

— Пэш шолдыран мутланэда. Эртэн кайшэ колэш. Эркынрак мутланыза,—Зина мэмнам чара.

— Мо лийэш, шолышташ толынам мо? Колыт гын, молан лўдам! Ёдыр-влак, кид пашадам погэн пыштыза. Айдыза пангала модына—маньэ Пөтр.

Пөтр ойым колыштна. Пангала модаш тўн-ална. Тыгэ жап эртыш. Шуко пөртышто тўл йөрэн. Лампыштынат карасим пыташ тўнгальэ. Тул койын изэмэш да, изэмэш. Пэл йўдлан агутан муралтыш. Пөтырым покташ тўнгална. Тудо ок кай.

— Зина! тынар кэлшэн илэнна да, кызыт поктэт мо?

— Тыйым ышкэнан дэран малташ ом тошт. Ала аваммыт, толын шуыт, ала тыйым кычалын толыт. Адак тугэ кугурак ончылно намысыш пураш огыл—маньэ Зина.

Мый омо шушын койын, чуланыш малаш пурэн возым. Нэр йўкын малшын койам гынат, ойлымыштым колам.

— Йўдым иктат ок кошт. Мый дэчэм молан лўдат? Мыйэ тыйым пэш йөралтэм,—Пөтыр пэлэштыш.

— Марлан каймөнгө пырльа илаш тўналына... Ой огым, огым... „чпу, чпу“... Шупшалаш шорык йол пайрам огыл. Ит ондал, кидэтым нал. Шўйэм корштарэт...—мангыч Зинан йўк шокта.

— Молан тынар кычкырэт... Малшэ йэным пожалтэт. Мый...

— Эй! Шайтан сэнэм шонышым. Ыжым кэт Ёнарэн айдэм улат улмаш. (Шупшалыч).

— Мый чылалан кэтам вэт. Ала молан тыланэт гына ом йөрө?

— От йөрө, маньым мо?

— От ман, койшэт дэнэ ончыктэт.

— Койшэм тыгайак.

— Эй! Ойлэт вэт! Айдэмэ көргө чон дэн йынгым йөралта гын, тудым палаш йөсө огыл.

— Мый тыйым кызыт мо сэмын палэм. Ала көрө чон дэн йөралтэт, ала тўжвал чонэт дэнат от йөралтэ? Йынгын көргыш пурэн ончаш ок лий вэт.

— Чынжымак йодам. Мыланэм вара отак инанэ мо? Альэ мыйым осал йынглан шотлэт. Ты-мартэк ик йыңымат ондалэн ом ул.

— Тымартэк ондалмэ шотым палэнам огыл. Адак йылтак ом инанэ. Ала марлан налат, ала от нал?

— Молан от инанэ? Шойыштам, шонэт ужат. Тый мыйым йөралтэт гын, от покто ыльэ.

— Йөралтэм гынат поктыдэ ок лий. Лүм-нэр шарла.

— Лүм-нэр шарлым дэч молан ойгырэт? Нигэ ок шиж гын, кө шинча. Садак мый тыйым налам. Кызытак ватэмла вэл тучат. Мыйланэм марлан мийэт гын, поп ватыла илаш тунгалат. Мэмнан мо укэ? Нымоланат йындэк йодаш лэк-машна укэ...

— Лүдам. Йынг шижэш гын, ачаммыт пылшыш пура.

— Тачэ кэч покто, кэч ит покто садак кай-машэм укэ.

Зина дэн Пётрын эркин, эркин йүкышт изэмэш. Коклан гына пылшышкэм: „йөралтэм, кайэм, тэнэйэ“—манмэ йүкым колам. Шинчам койын кумэм. Омэм шуэш. Варажым малэн колтымэмат ыжым шиж.

Омэм дэнэ, Зина Пётрлан марлан кайэн, шонэм.

* * *

Мый помыжалтым. „Мөнгыштө улам“ шонэм. Шинча почын ончалыым, үзгар, вургэм мэмнан огыл. „Э... Зина дэн улам койыш“, шоналтышым. Омэм кайыш. Урэм окнаш киньэл ончалыым.

Эр. Волгалтын. Калык кынъэлын. Түньык йыда шикш лэктэш. Зина дэн Пётр альат малат. Ниным кычкыраш, альэ помыжалтмэшткышт малышт? Комака дэк мэжгэмлан мийшым. Кэнэта окна йүмалнэ „колт-колт“ пэралтымэ йүкым кольым. „Почза!“ манмэ шоктыш. Зинан ачажым йүкгычшэ палышын. Могыр коваштэмлан „кож“ тучо. Содор Зина дэн Пётырым кычкыршым.

— Зина, ачатмыт толыныт,—маньым.

— Вашкэ почза!—мангыч окна йүмалнэ адакат йүк шоктыш.

— Ой, йумыжат, ындэ мом ыштэм? Поктым годым кайэн ыжыч мошто. Пётр, вашкэ пөрт йүмак төрштө. Кугурак ончылно намысыш пуршаш огыл,—маньэ Зина.

Зина капка почаш лэктэ.

— Марийа, тый нигэланат ит каласэ,—манын, Пётр пөрт йүмак төрштыш. Мый вақшым погэм.

Зина, ачажэ, аважэ пөртыш пурышт. Уналыкэш мийшэ-влакэт изишак руштылдэныт. Шинчашт йошкаргэн, түсышт чэвэргэн, йүкышт оралгэн.

— Мо пэш шуко малда? Альат үдрэм конгаш олтэн от ул? Мый чүчүтмыт дэчат толын шуна,—маньэ Зинан ачажэ.

— Кынъэлашыжэ шаггак кынъэлынна да, конгаш гына ыжына олто,—маньым.

„Мом ышташ, кузэ тыжэч утлаш“ шонэм?

— Ындэ кайаш возэш. Мөнгыштына вучат дыр. Мэмнандэкат мийза. Кызытэш чэвэрын,—манын кайаш тарванышым.

— Ой, үдырэм, үдырэм ит кай. Тугэ сай огыл. Чайым шындэна. Шого, альэ йокмам кочкына. Вара малаш толынат да, шужэн кайэт мо? Альэ шуат, кайэт. Эрэ от тол вэт,—манын Зинан аважэ мыйым чара.

Мый мөнгө пэш утлынэм. Тугэ гынат, ойжым колыштдэ ыш лий.

— Зина, чайым шындыян,—маньэ ачажэ.

Зина вүдлан лэктын кайыш. Аважэ шувышгыч, мо улыжым луктэда. Күжгүнтым, туарам үс-тэмбак пыштыш. Кодшо йокмажым пөрт йүмак волтыш.

— Ой! йумыжат! Мо тугай?.. Кө коштын? Пөрт йүмал омоса вишыс.. Ындэ пытышна. Ала вор, ала ийа—осал коштын. Ой, йумыжат!—мангыч пөрт йүмалнэ шокта.

Йүкым колын Зинан ачажат пөрт йүмак төрштыш. Зина вүдым кондыш. Чайым шындыш. Мый Зинам вурсэм:

— Маньым вэт... Мыйын ойэм ыжыч колышт. Сай оклий, маньым вэт.. Пурташ толашышыч!..

— Ой! Ындэ куш пурэм?—маньэ Зина.

— Мый кайэм. Тыйжэ кэрэк мом ыштэ...

— Изишак чыталтэ. Тыйат кайэт гын, мыланэм логалэш вэт,—манын Зина чара. Кид гычэм кучэн. Ышкэжэ йошаргэн, ошэмын кайа. Шортшаш гай койэш.

Мэат пөрт йүмак пурышна. Нимат укэ. Пөрт йүмак төрштышө йынгна, омасам виш кодэн кайэн. Ковышта вочко шөрын кийа. Көршэк пудыргэн. Шүй йашлык кумыкталтшэ. Пөтырлан кар пурэнат, пыкшэ лэктын куржын.

Пөрт йүмаланак туманлаш тунгальэвэ:

— Эй, ийа, тыйак ыжыч чытэ!... Кайаш толашышыч!.. Кэч могай осал пашам, үдрамаш пургэт луктэш!.. Ындэ мом ыштэна? Оксам йомын гын, тылат вэрэштарэм!.. Зинажат колшо улат улмаш мо?.. Кунам шижаш ок лий. Ы ык, тэмдам!—манын Зинан ачажэ туманла.

Зина дэн йүкымат огына пу. Ышкыжэ титактымэ гай койына.

Пөртыш лэчна. Сымовар шолын шинча. Зинан ачажэ йумо шэнгэчын, окса калтажым муын лукто. Күсэншкыжэ налын чыкыш. Зинан аважэ олымбалнэ пижым, шарпым вэрэштэ.

— Тидэ көн пижшэ, шарыпшэ? Тыгайжэ суртыштынат укэ,—маньэ.

— Тэнгэчэ корно йэн ырыкташ пурэн да, мондэн кодэн гын вэлэ!—манын Зина пэлэштыш.

— Молан олталэт?—Зинан ачажэ кычкыра.— Көм инандарнэт? Пөрт пырысымат олталэн от кэт! Корно йэн пижым нигунамат ок мондо. (Пижым, шарпым налын онча). Эк, вожылтымо, шүргэтым куш чыкэнат? Тидэ шарпэ Пөтырыныс. Тудо тыгайым пүтырэн коштэш ыльыс. Кузэ тудо тыш вэрэштын? А тэ тыгэ пуртэн ашнэда? Пэш от мошто гын, мұшкырымат сакэн пуат. Тыгай улат гын, суртыштэм ит илэ. Лэк, кай! Мыйымат намысыш чыкэт! А тыйжат ұдырэтым пэш вольнаш колтэнат. (Зинан аважым вурса).—Мый ұмаштак марлан пуаш, маньым вэт. „Погым ыштэна, альэ изи“,—манын толашышыч. Эрлак ұдырэтым марлан пу! Тидэ ұдрамаш-влак дэнэ уш пыта!

Зина шорташ тўнгальэ.

— Ожно мый йын дэн мутланашат вожылына ыльэ,—Зинам аважэ вурса.—Тэнэйэ иктэ дэчат огыт лүд, иктэ дэчат огыт вожыл. Ёдыр вуйат аза ыштыгыч шокта.

Пэш огыда мошто гын, мый тэмдам туныктэм!—манын Зинам ачажэ кыраш тўнгальэ.

— Ой, ой, ой пу-уштэш!—манын Зина варгыжэш.

Мый содоррак мыжэрэм дэн шовычэм солалтышымат, ышкэнан дэк шолэнат колтышым.

* * *

Тылчэ нар жап эртыш. Ачаж, аваж Зинам эрэ вурсат:

— Вожылдымо, тэгыт шүргө. Мэмнан Зина, калык ұдыр сэмын иэчн ок мошто. Лүдтыдымө пирэ. Кузэ тыгэ мэмнан укэ шэнгэч, Пөтрым пуртэн малташ тоштыч? Ышкэнжым кучэн ок мошто,—манын Зинам ачажэ кэчын шудалэш.

— Ой ұдырэм, мэмнам могай кугу намысыш чыкэт,—манын авашэ шылтала.

Ик-кана Зина мый дэкэм тольо. Тиддэч ончычрак мыйым дэлэгаткылан сайлэныт ыльэ.

— Ой, Майра, илышэм пэш йөсө. Ачам дэнэ авам кэчын вурсат. Пэшак ойгырэм,—маньэ Зина.

— Мый таланэт ойым пуэм. Колышт. Вашкэ, кызытак йөн вэрыш марлан кай. Пөтр тыйым садак ок нал. Налшашкын ты мартэ налэш ыльэ. Нунын тукымыштэак йын ондалшэ улыт. Тыйым альэ эшэ иктаж марлан налэш. Вараракшэ иктат ок нал,—маньым.

— Кузэ тыйэ палэт? Пөтр налашыжэ налам, манэш! Кызыт изиш ұдыр илышым илалтэ манэш.

— Тэвэ ужат ок нал. Нуно тукымыштгэ йын ойталшэ улыт..

Зина мыйын ойэм ок колышт. Ышкэ мурыжымак мура. Пөтырланак марлан кайэм, шона.

* * *

Пэл ий эртыш. Пэл ий годсэк Зина йөслана. Шортдэ ик кэчымат ок эртарэ. Шортдэ, йөсландэжат ок лий ала мо? Зинан капшэ кэчын нэлэмэш. Тошто чэвэр тўсыжө ошэмалын. Шинчажэ, нэржэ кугун койэш. Кок могыр шүргыжө лакын изиш волэн. Кид-йол вичкыжэмын. Тыртыш шүргө-пылшыжэ шуйаланэн—чуйаланэн. Кэчывалым, йұдымат Зинан изи ушыжо тўрльым-тўрльым шона. Чонжо йұла. Нэлэммыжлан ачаж, аважат өрыныт. Пөтр таңжат Зинан мұшкыр пижым палэн налынат, тунамак кудалтэн. Ындэ Пөтр Зина дэк ик-канат ок тол. Окна йұмачын эртэн каймыжэ годымат окнашкэ ок ончал. Зина Пөтырым пэш ужын мутланынэжэ. Ала кузэ ик-кана кастэнэ Зина лач тувыр мушкын толшыжла Пөтырым вашлийын.

— Пөтр, ындэ кунам марлан налат. Мұшкыр пижмылан пэл ий эртыш,—маньэ Зина.

— Мый дэнэм мұшкыранынат огыт. Тый дэнэт Павылат коштын. Тыйым налаш гын, ачаммыт пөртышкат пурташ огыт сөрө. Поктэн луктына, маныт. Адак тыйын погэт укэ, авий, його улат,—манэш.

Зина шортэш.

— Вара молан мыйжым тыгэ ондалэнат? Йөралтэм, марлан налам маньыч вэт?

— Кузэ ондалэнам? Мұшкыранынат гын, мыйын пашам укэ. Тый дэнэт кэлшашат шонэн ом ул, омат кэлшэ.

— Коштимэтым мондышыч мо?

— Кэч корак тупэш шинчын кай. Чойа улат, карыш шунатат мыйым сөрбалэт. Кэч қолан кай, мыйн пашам укэ. Тэнэйэш ұдырымат ом нал.

— Молан тыгэ ыштэнат? Тыйын ойэт дэнак марлан кайыдэ кодым. От ондалэ ыльэ гын, марланат кайэнам ыльэ. Тунам качат толыт ыльэ. Кызыт гын, кө налэш? Қолан йөрэм? Умырэм кошартэт,—манын Зина Пөтырым шортын вурса, сөрбала.

Пөтр ойлым кокла гычак, кидшым лупшалэ да, Зинам шогалтэн кодыш.

* * *

Жап эрта да, эрта. Зинан кэчын илыш йөсэмэш. Чон канэн ик йұдымат ок малэ. Пөтр калык коклаштэ Зинам тўрльө сэмын мыскыла, койдара.

— Зина чара кольа. Шүкшү ұдыр. Мылам ышкэ сөрбалэн марлан толнэжэ. Його тукым, шүдө ситараш шочын,—манэш Пөтр.

Калык коклаштэ Зинан лүм нэржэ кумдан шарлыш. Иктэ, вэсэ тудымак ойлат. Урэм воктэн тувыр мушкаш кайа гын, изи-кугу парнья дэн ончыктэн воштылыт.

— Марлан кайэн кэртыдымэ, шүкшу ўдыр,-- маныг.

Чынак ўмаштэ Зина дэк качэ-влак толэдэныт. Тэнэйэ иктат ок тол. Вэс йалышкат лүм-нэржэ шарлэн. Ача - аваг гын кэчын шудалыт.

* * *

Жап ваштарэш шогалаш ок лий. Кэчэ койын эрта. Пөтыр вэс йалыш ўдыр ончаш тутьш кудалыштэш. Арнья гыч ватанат лийэ.

Зинан ўшанжэ чылт пытыш. Тудо ындэ иктым гына шона: кузэ вашкэрак тўнья гыч утлаш.

Зинан орлык илышыжым ужын, иктат ок чаманэ. Тудымак чыламаат титаклат..

— Вожылымо, тэгыт шүргө. Ўдыр вуйан мўшкырагынат,—манын шонго кува-влак Зинам шылталат.

Ик кана Зина дэк лўмын кутыраш мийшым. Ышкэтак конга тўр окна воктэнэ кугун шўлэн шинча.

Олымбакэ Зина пэлэн шинчым.

— Мо, Зина, мыйдэкэмаат икканат от мий? Токасэк ужын мутланаш шонэм ыльэ. Йон гына ыш лий. Толаш кызыт ижэ йарсышым.

Молан Зина ўнгышын коймыжым палэм гынат,—йодым:

— Молан ўнгышын койат, ойгырэт мо?—маньым.

— Ой, Майра, мыйын илышэм от шинчэ дыр? Көргө шонышэм ойлэм, нигэланат ит ойло. Ты мартэк ойлымэм ыжыч шаркалэ, ончыкыжат тыланэт ўшанэм.

— Мый тугэ йынлан ойлышт коштшо ом ул.

— Ойлашыжат ўдыр вуйан вожылмаш. Садак вожылын нимамат ышташ ок лий. Ындэ мыйын лачак ик корно: „иышэм тўншаштэ вашкэ кошаргышашлык“—шортэш, шинчажым ўштэш.—Кодынат дыр, ватыжымат ала ужынат? Пөтр ўдырым налын, маныт. Мыйым ондалышат, вэсым нальэ.

— Тыланэт шукэртак ойлышым. Ыжыч колышт. Марлан йоршын каймэшкэт, йынг ойыш ит пура маньым.. Колыштынат огыл гын, ышкылат өпкөлө.

Зина шортэш.

— Ит ойгыро. Шорташ, сйгыраш сай огыл. Тазалыкэтым гына локтылат.

— Шортдэ ик кэчыжымат ом эртарэ. Азам ыштэм гын, тыштэ илаш шоныман огыл. Кө ышкэм дэн, азамым йўкта-пукша? Азажым пушташ гын, сулык лийэш маныт.

— Аза шочмо дэч пырчат ит лўд, ит вожыл. Азатшым пушташ ит шоно. Сай паша огыл. Тўншаштэ тидэ пашам тый ончыч тўнгалынат огыл. Тый от кэшартэ. Аза шочэш гын, ачажэ онча. Тудо йўкта, пукша. Ойгырман огыл. Тыгэ илэн шуко илышаш тазалыкэтым пытарэт Ышкэ ўмырэтым, ышкэ кўчўкэмдэт.

— Тудыжо тугэ. Ўдыр аза ыштымыжым мыйат колынам. Ачажэ вэс ватым налын. Мыйым шөрынат ок ончал. Тудо пойан эргэ. Кызыт ижэ койшыжым палышым. Пойан йорлым оталаш, эрэ пызыраш шона, манат ыльэ. Тидэ ойэт чынак улмаш. Тунам тылат ыжым ўшанэ. Азам ончышаш гын, вэсым ок налыльэ Мыйымак налэш ыльэ дыр?

— Закон почэш, азат шочэш гын, тудо Пөтырын шочшыжлан шотлалдэш, алиментым тўлаш тўнгалэш.

— Алиментыжэ мо лийэш?

— Аза шочэш гын, йўкташ, пукшаш окса, киндэ кўлэш. Тидэ оксам ачажэ тўла. Тидым алимент маныт.

— Пөтр садак ок тўлө. Ватэм уло, манэш.

— Кэч кум ватыжэ лийжэ. Садак совет закон ваштарэш кайэн ок кэрт.

— Пөтырмыт пойан улытыс. Оксам альэ киндым суйаган тўла да, угла. Садак мыйым йараш шогалтэн кода.

— Тэнэйэ ожно сэмын ыштылаш ок лий. Аракам йўктэн, тылэч молым пуэн шўркалшым, налшыжымат пўтыралыт. Тыгэ сөрасымаш тэнэйэ йылт пытэн.

— Тыгэ кычалаш йоным ом му. Тый дэлэгаткылан коштат, палмэтат уло, адак тунэмшырак улат, тидэ пашашкэ мыланэм тый вэлэ полшэн кэат?

— Пэш полшэм. Ойгырэн илышым, аза пушташ шонымым чарнэ. Пөтырым айда кызытак сутыш пуэна.

— Пуэна... Ой! Пөтыржат, кузэ мыйым ондалыш. Ойлымэт сэмын ыштэн шуктэна гын, тунарак ом ойгыро ыльэ. Адак кызыт мыйым пэш мыскылат: «Тўмыр мўшкыр, окмак, төмрэш, мэтэрка, тэгыт шўргө» маныт.

Тэгэ кутырэн шинчылтшыла, шижынат огына ул, кэчэ волэнат кайэн. Зинам кодэн мөнгэш ошкылым.

* * *

Илэн — илэн Зина эргэ азам ыштыш. Мыйын ойэм колышто. Арнья гыч, сутышко мийышна. Сут ончылно Зина Пөтырым аза ыштыктымылан титакла. Адак кок йэнгим мыскылмылан титакла.

Зинан ажажлан Пөтыр луаткандаш ий йоктэ, тылызэ йыда 10 тэнгэм тўлаш, Зина мыскылшэ кок йэнгим 3 тылызылан казна пашам ыштыкташ, манын калык суд пунчалэ.

ПАЧЭМЫШ

Корий ватэ киндым кышкэн тёрлатымэкшэ, котомкашкыжэ киндым шўшкат, изэ азажлан сакыр дэнэ киндым пукшаш тўнгальэ. Мику ўстэл тўрыштў шўр дэн киндым кочкын шинчылтэш.

— Мику, Ольу шўжарэтым сайын малтэ. Малтымэкэт мўнгыгыч тораш ит кайэ. Ала шорташ тўналэш,—манын Корий ватэ азажым шэпкашкэ пўтырэн пыштыш. Вара пэл киджэ дэнэ шоқшо киндэ котомкам кучэн, вэсыж дэнэ шўр вэдрам сакэн уржа пасушко ошкыльо. Мику изэ Ольу шўжаршым малтышат, кувдэчышкэ модаш лэктэ. Чывэ пун дэн модаш тўнгальэ.

— Уй-уй! чоңэшта, чоңэшта!—манын чывэ пуным упшаж дэнэ пуэн куршталэш. Пунжо изэ ош кайык гай койын эрэ чоңэшта. Модын куршталмыж дэн изэ Ольу шўжаржым чылт мондэн.

Ольу шэпкаштэ шыпак мала ыльэ, ала кушэчын вичкиж кыдалан пачэмыш тўрвышкыжў толын шинчэ. Тўрвыштў улшо сакыр вашакшым кочкэш. Ольу омыж дэн кармым пўдыктэм ман, изэ кизаш дэн пачэмышым тарватыш. Пачэмыш сырышат, Ольун изэ кизажым чўт пўшкыл шындыш. Ольу варгыж колтыш. Вара тўрштэн кыньэлын шортын пўрталаш тўнгальэ. Изэ кизажым рўза, варгыжэш. Кыньэл шогалаш тўчымыж дэнэ кўвэр ўмбакэ пўртын волышат, уло кортмыжым варгыжаш тўнгальэ. Мику ала кузэ тидэ варгыжмэ йўкым колын, пўртышкў содор куржын пурыш. Ольу пўрдалэш.

— Ой, мо? мо? Изэ Ольу. Кў, кў пуртэн колтыш?—манын шыматаш тўчэ. Ольу утыр вэлэ варгыжэш. Мику нымом ышташат ўрын: «мом ышташ?» ман шона. Шортын пўрдэлшэ азам кучашат ок тошт; аза йыр куршталэш. Кўвэр ўмба-лан кодэн аваж дэкат куржнэжэ ыльэ. Адак ала мом шоналтышат, шыпак шогальэ. Аза пич кайшаш гай варгыжэш.

„Шого... Изэ Ольуым аваж дэкэ нумал куржам, манын кидышкыжэ руалтышат, уржа пасушко содор куржо. Мику куржэш, аза варгыжэш. Ольун изэ чапажэ „йывэ-йывэ“ вэлэ койэш. Шарик изэ пийжэ Микулан полшышыла авыркалэн тўрштыл, тўрштыл кудалэш. Мардэж йўштын-н пуалэш. Каваштэ улшо шэм пыл мурэн-мурэн шолын кўза. Шукак ыш лий, шучко кўдырчў: „дўр-дўр-дўр-р!“ кўдыртэн колтыш. Мыландэ, шэм

чодра кумдыкэш шэргылт кайыш. Икты вэсэ пылым ончэн, ўрын-ўрын тўрэдыт; йужышт суслам шогалтылыт.

Мику куржын-куржын йал мучаштэ улшо корэм дэкэ мийэн шуо. Корэмгыч куржын волшыжла изэ пийжэ авыркалэн кудалмыж дэн ала кузэ шўртнбалтын азаж коч кумык кэрлылтэ. Азажэ огыл ышкэжат шорташ тўнгальэ. Мом ок шорт, изэ нэржым пэш чот тўкыш. Ольу корнышто пурак коклаштэ шортын почанэш. Мику нымом ышташат ўрын: нэржэ гыч вўр йога, аза шортэш. Вара шортын пўрдалшэ азам кидышкыжэ кучышат, адак куржаш тўнгальэ. Микуын шинча вўдшат кошкэн ыш шуо, кўшўчын кўдырчан йўр „шор-р!“ опталнат колтыш.

Иктэ вэсэ аза шортмым колын ўрын ончэн шогат. Мику корно дэнэ „чып-чып-чып“ эрэ куржэш. Корий ватэ сусла йымалнэ шып шинча, изэ аза шортмо йўкым колын тўрштэн лэктэ. Йыр ончыштэш: „Мо тугай... Кўн аза варгыжэш?“ шона. Шукак ыш лий, Микум ужо.

— Ой, йумыжат!.. мо каваршаш, — манын, корнышко эргыж дэкэ содор куржын лэктэ.

— Ой йумыжат! Ырвэзым молан тыгэ пумал кондэнат? Ужат, пуртэн колтэнат ала мо? Эртак лавра вузык вэлэ.—Ольум кидышкыэ содор нальэ. Микум шылталэн, шылталэн вурса. Мику нымом пэлэшташат ўрылдэн.

— Вашкэ! айда, сусла йымакэ. Ужат, йўр пэш йўрэш — манын, Корий ватэ сусла йымакэ куржо. Мику почэшыжэ. Вара сусла йымакэ кольа гай пуал шинчыч. Ольу йўштў йўрэш кылмымыж дэнэ какаргэн пытэн. Микужат чытыра... Йўр чарныш. Шэм пыл шэнтгэчын чэвэр кэчэ „шыр-р“ ончалэ. Корий ватэ изэ азажым нумалын, Микуым вўдэн, мўнгыжо ошкыльо. Корий дэн Пўкла нурэшак кодыч.

* * *

Кум кэчэ эртыш. Корий дэн Корий ватэ пэлэдыш гай изэ ўдырыштым нигузэ парэмдашат ўрын улыт. Корий ватэ тачэ кумышо канат мужан дэкэ мийэн.

— Аважэ, Лэнгэш куват мом каласыш?—Корий йодо.

— Корэм тагажэ толаштара манэш.

— Вара кузэ... мо дэнэ ышташ күштыш? — Корий адак уэш йодо.

— Модэнжэ...—Нымодэнат инанышашлан ок пура,—манэш.—Корэм тагашым кычал муын; вашкэрак төрлалтэн огыда сэнэ гын, илшаш ўдырдам арамак локтылда,—манэш.

— Кызыт вэт муашыжат ок лийыс. Вара кузэ ыштэна?

Ашнымым муаш гынат йөра ыльэ. Ашнымэ дэн иктэ вэлэ төрлалта мо? — пэлэштыш Корий ватэ. Адак шэпкаштэ кийшэ изэ Ольушым ончалэш. Ольу тул ора гай лийын возын. Чизий шөрымат ок чыкэ. Кок изэ шинчажэ „йыл-йыл-йыл“ йўлә.

— Ой йумыжат, ўдырэм, илышаш кэчэт уло гын, укэ гын? — манэш аважэ. Шинча рожшым ончалэшат, ышкэнжымат, шинча вўдшө лэктэш. Логаржэ пышкэмалтмэ гай лийэш. Корийат пэш өрын.

— Аважэ, йалыштэ иктажын уло, альэ укэ?—өрын йодо Корий.

— Йыван кумын уло да... Ала пуа, ала огэш? Мий, сөрвалэн ончо. Ала мутышко пура.

— Мийэн толаш возэш — манын Корий лэктын кайыш. Корий ватэ дэнэ Пөкла шэпка воктэн йарнышэ изэ азам өрын ончэн шинчат.

— Авий, изэ Ольу ала кылмымыж дэнэ пужлэн? Ужат, мogyржо тул ора гай вэлэ ырэн.

— Кылмымылан кудалтэт гын, изэ ўмырэтым вашкэ лугыч ыштэт. Тыйымат изийэт годым, ончаш огыл ыльэ гын, шукэртак луэатат ошэмэш ыльэ.

— Төвө, тэнгэчат кастэнэ төрлатышта, нымо сайжат лийын огыл ала мо,—манэш Пөкла.

— Йара мутлан инанэн огыл. Адак пий влак ала мом пэш оптэн толашышт. Садлан шотышко кайэн огыл дыр,—манэш Корий ватэ. Адак Ольу-жым ончалэш.

Корий кадър йолым кондэн шуктыш. Вара мужан куван ойжо почэш төрлалтэн колтыштат: ойган шўмышт дэнэ малаш возыч.

Корий ватэ помыжалтэ „ой, малэнат колтэнам. Ольуэм ындэ мо лийын? Ончалшаш,—манын шоналтышат, кыньэл шинчын шэпкаштэ кийшэ изэ азам онча. Пэшак йөслана. Изэ упшажгычын шокшо шўлышыжо „чыж-чыж, чыж-чыж“ лэктэш. Изэ шўдыр гай кок шинчаж дэнэ аважым ончалалэш.

— Ой, ўдырэм... ындэ мом ыштэм? Колнэтак мо вара? Ужат утыр вэлэ пужлэнатыс. Ындэ илшаш кэчэтак пыта мо?—манын Корий ватэ кугун шўлалта. Нымом ышташат өрын. «Мо тугай... Мужанлан ок кончо гын вэлэ? ман шона. Ушыжат пудрана.

— Ачажэ, кыньэл! Ужат, ўдырэт утларак вэлэ пужлэн возын.

— Мый вара мом ыштэм? Чонэм луктын пуэм мо?—манэш Корий.

— Ончаш огыл гын, илшаш ўдырнам так арамак локтылна.

— Ончашыжат нигузэ өрат; Ындэ ик пачаш огыл, вич пачашат ончэн улна Нымо мучашымат муаш ок лий. Альэ утыр вэлэ пужла. Кө шинча... Ала ийажэ толаштара?—манэш Корий.

— Тугэ ман вара ончыдэ лийэш мо? Йэн шочшо огыл вэт. Кушко гынат, мўндўр мужанг дэкэ кайаш күлэш. Ала лышыл мужанлан ок кончо,—манын Корий ватэ, ойгыж дэн ойла. Корий өрын: «Мом ышташ... Коштынак толшаш мо? — ман шона. Вара тупышкышо киндэ котомкам сакэн, ола вўлыж ўмбакэ күзэн шинчат, Талман—Йэврай солашкэ ончыкташ кудальэ.

Корий ала мо пэш кужуын ила. Корий ватэ омбалнэ аза шўпкаж воктэн, вуйжым сакэн ойгырэн шинча: «Ой йумыжат... Ачажэ кунам толын шуэш гын», ман шона. Мику—«Изи Ольуым корэмэш мый пуртэн колтэнам. Ала тудлан колнэжэ? Колэн колта гын, авий мыйым... шона. Шукак ыш лий, Корий кудал толын шуо. Пөртышкө пурыш.

— Ачажэ, мужангэт вара мом каласыш?

— Кугуракшэ логалын манэш, — пэлэштыш Корий.

— Вара мо дэнэ ышташ күштыш? — адак йодо Корий ватэ.

— Модэнжэ... Шар поччыым муын содор төрлалтэн огыда сэнэ гын, кужунак ок чытэ, кола,—манэш.

— Ой, ачажэ, тугэ гын, тачак иктаж кушто кычал кондышаш. Тачэ кондэн, эрла кожлаш лэкташат лийэш,—манэш Корий ватэ. Корий изишак өрын шинчышат, адак пэлэштыш:

— Ышкэат шинчэм. Изиш шоналташ күлэш. Кызыт ик кумыр окса укэ. Мо дэнэ налат. Адак оксажэ лийэш гынат, кушто кычал муат? Вучымэш муаш ок лий дыр?—ойла. „Өрнам, ала мом ышташ. Чомам кумалаш гынат, ала ок тырлэ, — ман шоналтыш. Ватыжын чонжо төрштылаш тўнгалэ.

— Ачажэ, почингашкэ Йанык кум дэкэ мийэн тол. Йанык кум ужалнэжэ манэш. Ала сайын сөрвалэн ончэт гын, вучымэшат колта, — манын шинча вўдшө вошт ватыжэ ойла.

Корий Йанык кумжо дэчын кум арньаш шэм чомам лучко тэнгэлан вучымэш кондыш.

Эр. Ольу күчык шўлышыж дэнэ шўльэн кийа.

— Ачажэ, кыньэл; ужат, ўжэрят койаш тўнгалын. Калык тарванымы дэч ончыч кайаш күлэш,—

манын Корий ватэ марийжым кыньэлтыш. Корий пошкудо Пöтыр Йываным картлан ўжын кондыш.

Корий ватэ ўстэмбакыжэ мо күлэшыжым чыла йамдылкалэн шындыш. Вара пэлэштыштат, кожлашкэ изэ шэм чома дэнэ кумалаш лэктыч.

Тачэ йара кэчэ. Кугарнья.

Йэшмай сола марий ўдыр-влак урэмышкэ пэктыныт. Изиш лиймэкэ комсомолка Клавийат урэмыш лэктэ. Вара капка ончылныжо изиш ала мом ончэн шогышат, Пöккла йолташ ўдыржö дэкэ ошкыльо.

Корий ватын изэ ўдыржö ындэ колнэжак ала мо? Корий ватэ ындэ нигузэ ончашат öрын. Кумык кугызажат алак мускылэн олталэн вэлэ кочкын. Ындэ Ольу ўдыржым шўльэн пытармыжым гына вуча. Адак вуйжо тўрлым кычалэш.

— Пöккла, мий, куватым ўжын тол. Ала иктаж могай ойым пуа,—манэш Корий ватэ.

Мастар мужагынат ойжо шотлан кайэн огул да, ындэ тудын мужэтмыжэ шотлан кайа мо? Тидэ пагытыштэ Клавий толын пурыш. Корий ватын ойгырэн шинчымыжым ужат, йодо:

— Кувай, молан вуйэтым сакэн шинчынат? Ойгырэт мо?

— Ой ўдырэм, тыгай илышыш возат гын, ойгырдэйат ойгырэт.

— Молан, мо лийын мо?—öрын йодо Клавий. Вара Кöрий ватэ ойго илышыжым чыла каласкалыш. Клавий колаш төчышö азам öрын онча.

— Ой.. изэ ўдырдам пэшак орландарэндас. Больнитсышкэ огыда нангайэ мо?—манэш Клавий.

— Ўдырэм, ача-ава ончэн ок сэнгат, больнитсэ сэнга мо?—пэлэштыш Корий ватэ.

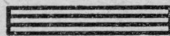
— Ой кувай, пэшак йонгыш кутырэт. Больнитсэ кунам ок парэмдэ. Тэвэ ончо, Пöтыр Ана

больнитсэшак тырлыш. Больнитсэ огул гын, тырла ыльэ мо? Ындэ капшат вийгэ шўйын пыта ыльэ. Ужат, кызыт марий помышышкат пурэн возын. Тудымат аважэ больнитсышкэ ынэж нангай ыльэ. Мыйак нангайыктышым. Кызыт аважэ ышкэ тауым ышта. Кувай, изэ Ольуым больнитсышкэ кызытак нангайэ. От нангайэ гын, илшаш ўдырэтым так арамак локтылат манэш Клавий. Корий ватэ öрын—«мом ышташ... больнитсышкэ нангайэм гынат, очыни ок тырлэ» ман шона. Вара öрын. орынак колаш йарнышэ изэ ўдыржым больнитсышкэ нумалын нангайыш.

Кэчвал дэч изиш ончычырак больнитсышкэ намийэн шуктыш. Вара картычкэш Ольуын лўмжым возыктышат, доктыр кычкыралмэшкэ омбэгэ шинчэ. Больнитсышкэ калык погынэн. Утларакшым шинчалан вэрчын толыныт. Шукак ыш лий, изэ Ольу кўчык шўлышыжым погэн-погэн шўлаш тўнгальэ. Шинчажым каркала. Вичкыж тўрвыжö „лып-лып“ тарванэн койын какаргаш тўнальэ. Воктэн шинчышэ ватэ шамыч öрын ончат.

Корий ватэ нымом ышташат öрын. Киджэ пэшак чытыра. Вара доктыр кычкыралмыш вучодэйак содор нумал пурыш. Доктыр ончаш тўнгальмыж гоным, изэ Ольу кўчык шўлышыжым шўлэн пытарыш. Вичкыж тўрвыжö «лып-лып, лып-лып» тарванальэ. Вара чыла шып лийэ. Доктыр ончы-мэкшэ, каласыш:

— Изэ ўдырэт кылмымыж дэнэ пужлэн улмаш. Иктаж кок кэчэ ончыч кондэт ыльэ гын, парэмдэн сэнгэна ыльэ. Ындэ молан йöра. Илшаш ўдырэтым так, арамак локтылышч,—манэш. Корий ватэ колшо аажым нумалын шортын, шортынак мöнгыжö ошкыльо.

А. ПАНУРИК.

А. Осып изыш молэмдэн кусарэн.

ИКТЭ ЧЫЛА ВЭРЭ.

(Ик кыдэжан воштылчык).

МОДШО-ВЛАК

1. **Алэксандр Иваныч**—рвэээ туныктышо.
2. **Наталья**—туныктышо ўды.
3. **Йапык**—школ орол, шонго.
4. **Таньила** {
5. **Пэтыр** { кожмак крэсаньык-влак.
6. **Начи**—драмкружокышто шогышо ўдыр.
7. **Орина**—нужна ватэ.

Полэм. Кок оуса—иктыжэ школ пёртыш, вэсыжэ тўгё. Пэрт покшэлнэ шинчыэ ўстэлыштэ воштончыш уло.

I кончымаш.

Ал. Иваныч кагаз ластыкым кучэн, воштончыш ончылно пайрамлан ойлышаш мутым ғамдыла.

Ал. Иваныч (кидшым рўзэн ойла). Пагалымэ йолташ-влак, пашазэ калыкын куго пайрамжэ дэнэ тылада уло шўмэм дэнэ салам мутым каласэм. Йолташ-влак, мэмнан элна тачысэ кэчын пичкэмыш илыш гыч, ош тушман дэч утлэн, куго ошкыл дэн ошкылын сотсиализм илышыш кайа. Тэндамат сэдэ йошкар ту йымак чумыргаш ўжам!

II кончымаш.

Йапык пурат, ала мом каласышашла шога.

Ал. Иваныч (чотырак ойла). Вигэнат йошкар ту йўмак! (Ышкэ сэмьнжэ). Очыңи йошкар тужымат ышкаланьэмак налаш вэрэштэш, мондышаш ынжэ лий. (Угычын, чот). Тугэ, йолташ-влак, вигэнат йошкар ту йўмак!

Йапык (чойанрак). Алэксандр Иваныч!..

Ал. Иваныч (ышкэ сэмьнжэ). Ты кэчыштэ... моло кугыжанышлаштат шижын шогышт!

Йапык. Адэмын йөнжө пытыш... Ал. Иваныч..

Ал. Иваныч. Ты кэчыштэ... моло кугыжанышлаштат шижын шогышт!

Йапык (кидшым Ал. Иваныч вачыш пышта). Ал. Иваныч, колышт-йа...

Ал. Иваныч. Могай паша?

Йапык. Тыланьэт вэрчын мый лўдәм. Ончо тэвэ адак ышкэтак воштончыш ончылно... вуйэт-дэн ойлэт..

Ал. Иваныч (сэмьнжэ). Тэк садыштэ, куго мўшкыр тушман-влак чытырналтышт! (Чарналта). Йапык кугызай, ит мэшайэ .. тылат вэрч уло шоньмашэм йомо...

Йапык. Эк-кок-кок...

Ал. Иваныч. Ну ойло, мо кўлэш вара?

Йапык. Укэ, нымат укэ. Эрэ кичкырэн шогымэт сай огыл, адак...

Ал. Иваныч. Тэвэ тэндан дэнэ йамдылалт... (Угыч). Тугэ, йолташ-влак, тэк садыштэ, куго мўшкыр тушман-влак чытырналтышт!

Йапык. Мом ыштэт-йа, Ал. Иваныч, колышт-йа, ойлышашэм уло.

Ал. Иваныч. Мом каласынэт? Адак иктажэ ўжэш мо?

Йапык. Йал совэтыш ўжит...

Ал. Иваныч. Каңашымашкэ мо? Пагыт укэ, нуно кэчэ ончыч каласышт ыльэ...

Йапык. Йөрә, каласэм. (Кайа).

III кончымаш.

Ал. Иваныч шкэтак.

Ал. Иваныч. Адак угыч тўнгалшаш мо вара? (Угыч). Пагалымэ йолташ-влак, пашазэ калыкын куго пайрамжэ дэнэ, тылада уло шўмэм дэнэ салам мутым каласэм. Вигэнат йошкар ту йымак!

Пашазэ калыкын эрык вэрч вўр йогымыжым, поро дэч поро йолташна-влак вуйыштым пыштымыштым ушэштарэна Нуно укэлан пытэныт огыл, тэнэйэ мэ, нуным ушэш налын, шэмэр калыкын эрык илышыжлан куанэн, пайрымым ыштэна... Пагалымэ йолташ-влак...

IV кончымаш.

Наталья шыпак пурат, мыжэржым кудадын шкэп шэңгэк шылэш.

Ал. Иваныч. Тэк мэмнан шинчанан...

Наталья (шкэп шэңгэч). Ку-ку...

Ал. Иваныч (ончылтэш). Тэк мэмнан шинчанан...

Наталья. Ку-ку...

Ал. Иванов. Мо тидэ?

(Наталья шкап шэнгэч лэкташ төча, Таньила дэн Пэтыр-пурьмым ужэшат мөнгэш шинчэш).

V кончы маш.

Таньила дэн Пэтыр пураг.

Таньила. Сай ма, Ал. Ивановч?..

Ал. Иванов. Сайжэ сайат, вучэн нойышым...

Таньила. Шукыракат лийэ да.. ну, нымат огыл...

Ал. Иванов. Шагалак огыл, вич час вучышым...

Пэтыр. Кочкын да монь төчымö дэнэ жап эртыш...

Ал. Иванов. Тугэ гын, ышкак йонгылыш улыда, ындыжэ мылэм жап укэ.

Пэтыр. Мэлиоратсийлан жап укэ мо?

Таньила. Чынлэнак?..

Ал. Иванов (шинчэш). Ик минутат пагыт укэ!

Таньила. Чыным ойлэт?

Ал. Иванов. Чын улдэ!? Вэс кана толза. Мый эрласэ пайрамлан йамдылалтам.

Пэтыр. Тэвэ күлэш гын?! Ты пашам тылэч вара кодаш огэш лий вэт, умлэт?

Ал. Иванов. Тудыж дэнэ пашам укэ.

Таньила (чынлэн). Тугэ гын, тый калык ваштарэш улат?

Ал. Иванов. Мый?.

Таньила. Тый нужна ваштарэш?

Ал. Иванов. Мом төчэда? Умлэда? Мыйын паша уло.

Таньила. Мэлиоратсий паша ышташ гын, йара от ул?! Йөрә, тугак сэрэна..

Пэтыр. Мэжэ вучэнат ыльэ, мэлиоратсий пашам гачэ тунгал она кодо гын, калык ушанаш огэш тунгал вэт... (Кайаш тарвана).

Ал. Иванов. Мэлиоратсийлан огыт ушанэ?! Ит ойло!..

Таньила. Мэмнан калыкым от шинчэ мо? Эй, ту шайтан купым айдэмэ мом ышта?!—маныт.

Ал. Иванов. Ха-ха... Ту куп гыч шайтанжым ышкак пондашыж гыч шупшын луктам... Ха-ха, ну тунам... 500 дэстин купэт кужо мэжан шорык гайэ лүзгэн шогаш тунгалэш! Да, тунам вара, идалаклан кок-кум кана каваным опташ тунгалына! (Шоналта). Ну, йолташ-влак, шичса, тачак паша-редамым ыштэна, эрла пашалан пижына...

Пэтыр. Шукэртак тыгэ күлэш ыльэ.

Ал. Иванов. Мэлиоратсий йал озанлыкклан пэш куго полышым пуа. Шоналтэтат өрәт, кизыт вэт кудывэчыштэ вольык пэш шагал. Лүдшаш укэ, мэлиоратсий калыкым нужна гыч утара, чылан вольыкан лийына. Эк, тунам колхозым почына, вольык ашнымэ колхозым! (Шоналта). Ну, пашалан пижына мо? Ончышаш паша...

VI кончы маш.

Йапык пура.

Йапык. Ала поктэн лукшаш, ала мо? Өрәт..

Ал. Иванов. Көм? мом?

Йапык. Рвээт-влак, арньа кэчынат канаш эркым огыт пу...

Ал. Иванов. Вигэнат толыныт мо?

Йапык. Кармэ ганьак вэлэ шолыт... (Кайа).

VII кончы маш.

Ал. Иванов. (Опсаш куржэш). А-а, йөрә..

Таньила. Тый кушко? (Куча).

Ал. Иванов. Школ копэратив погынымаш лийшашан... Мый тэнгэчак нунылан каласэнам ыльэ..

Пэтыр. Мэлиоратсий кангашна вара?

Таньила. Мэ тыйым она колто!

Ал. Иванов. Йолташ-влак..

Таньила. Итат төчө, она колто, эрла погында...

Ал. Иванов. Укэ, тачэш вучыза, тэ вара толда вэт?..

Пэтыр. Мэ рвэээ-влак паша ыштымым вучаш толынна мо?

Ал. Иванов. Кэрэк мом ыштыза, мый ышкэ нунылан погынаш күштэнам ыльэ. Тушко кайэм... Колтыза...

Таньила. Тугэжэ тый калык ваштарэш улат?

Ал. Иванов. Мо?

Таньила. Тугэжэ тый власть ваштарэш?

Ал. Иванов (шыдын). Молан мыйым авыркалэда? Мыланэм кайаш күлэш, умлэда? Марла йылмэ дэнак ойлэм вэт, умлэда? Тэ күштымө пагытыштэ толза ыльэ, молан вара толда? (Куржэш).

VIII кончы маш.

Нунак Ал. Ив. дэч посна.

Пэтыр. Йолташ...

Таньила. Эх, мэ тудым...

Пэтыр. Тэвэ күлэш гын... (Куржыт). Мэлиоратсий...

IX кончы маш.

Наталья шкэтак, шкап шэнгэч вуйжым луктэш.

Наталья. Кас мартэнак шинчаш войзэш шоньышым... (Колыштэш). Адак ала кө толэш... (Шылэш).

X кончы маш.

Йапык пура, йаштак ончылтэш.

Наталья (кэнэта шкап шэнгэч лэктэш). Кугызай...

Йапык (лүдын). Ой!.. Тый... кузэ?..

Наталья. Мый...

Йапык. Молан шкап шэнгэч пурышыч?

Наталья. Мый мо, изыш моднэм ыльат...

Йапык. Йэн йара огыл, тый модын коштнэт...

Наталья. Кугызай, мо пэш шыдэ улат?!

Йапык. Ал. Ивановч тэмдан гайым ок йоратэ... (Опсаш кайа). Тыштэ тэ гына-огыл...

Наталья. Чо, кугызай, чынлэнак ок йөрэтэ мо?

Йанык. Тэмдам молан йөрөтөшүм? Мыйат ватэм колымөнгүжө ижэ йөрөтөшүм...

Наталья. Тышкэ ик үдырат огэш тол мо?

Йанык. Кокла гыч пурат...

Наталья. Вара нунын дэнэ мутлана?

Йанык. Шинчашкышт шүвэл от колто, изыш кутыркала ыльэ.

Наталья. Тэвэ кузэ улмаш?.. Йөрә... (Кок мөгырыш коштөш).

Йанык. Мом куршталыштат, ушэт кайыш мо?

Наталья. Кайа, кайа... Ушэтат кайа...

Йанык. Чарнэ, тидэ монча огыл вэт, школ...

Наталья. Шинчэм, ышкат туньктышак улам...

Йанык. Ха-ха... Кө үлат?.. Ужынна тэндан гайжым...

Наталья. Чарнэ!..

Йанык. Чпу! Тэндан дэнэ ойлэн шогаш жап укэ. (Кайа).

XI кончымаш.

Наталья шкэтак.

Наталья (магыршашла). Шуйычко! Мыйжэ, мыйжэ орадэ, толаш төчэм... Мый шонышым... (Йүк шокта. Наталья опса дэкэ куржын мийа, адак мөнгөш чака). Ну, йөра, ындэ чынлэнак, модын огыл. (Шкап шөнгөк пүрэн шинчөш).

XII кончымаш.

Ал. Иваныч, Таньила, Пэтыр пурат.

Ал. Иваныч. Шайтан шинча мо? Мый тылада поро мут дэнэ ойлэм, тэ ышкэндан мутымак йычэда... Йоча-влак дэн ойлышаш уло, манам вэт...

Таньила. Эрэ йочат-влакым ит ойло, лучо мэмнам мэлиоратсийгэ мөгэ поктэн лук...

Ал. Иваныч. Кэч мо гынат, поктэнак ом лук.

Таньила. Тунамжэ тыйын калык ваштарэш шогымэтым палэна ыльэ...

Ал. Иваныч. Мыйын пагыт огэш лий гын, мом маныда?

Таньила. Вашкэ тэндан гайэ дэн сотсиализмым ыштэн она кэрт.

Ал. Иваныч. Кузэ ода умло, йоча-влак дэнэ изиш кангашэнналам да, мэлиоратсийлан пижына... Тачэ пагыт огэш ситэ гын, эрла ыштэна. Ужыда вэт, пагыт укэ...

Пэтыр. Ужына, сокыр она ул. (Чынлэн). Ну, кайышна...

Таньила. Кайэна, Микол поп дэкэ кайэна, тудо сотсиализм корным ончыкта, айда.

Ал. Иваныч. Поп дэкэ?..

Таньила. Туньктышо огэш полшо гын, поп дэкэ улдэ, укэ рын, кушко пайэт?.. Поп дэкэ ..

Ал. Иваныч. Мом толашэда?.. Мый тэмдам мо... Ну, йалтак орадэ улыда... (Воштылэш). Кузэ ода умло? Ну йөрә, вучалтыза... Э-э, (кидшым рузалта)

укэ гын, тэндан мут лийжэ... Айдыза мэлиоратсийлан пижына, ындэ садак йоча-влак дэч кодышта...

Таньила. Мэжэ эрлаланат кодэна ыльэ, шинчэт вэт, калык мэмнан пэш „сай“...

Ал. Иваныч. Огыт үшанэ гын, лугышт вэлэ. Шичса...

Таньила. Колын от ул мо, калык түрлым ойла вэт...

Ал. Иваныч. Мэлиоратсий нэргэн?

Таньила. Э-э... Тидэ пойан койыш, маныт.

Ал. Иваныч. Мэлиоратсий пойан койыш? Эк, могай пичкэмышлык! Тыгай мутым нуно огыт ойло, нунын пычкэмышышт ойла. Укэ, вашкэ пашалан пижшаш... Шичса (шинчыт). Түнгәлына. (Кормышталэш) Ых, тэвэ мэ нунылан мо тугай мэ-ли-о-ра-т-си-й-ым ончыктэна.

Пэтыр. Ушанна тый улат.

Ал. Иваныч. Тугэ. Мэ тачэ...

XIII кончымаш.

Начи пурат.

Начи. Ал. Иваныч, мэ тыйым шангысэк вучэна.

Пэтыр. Мо? Кө вуча?..

Ал. Иваныч (өрын). Кө? Кушто?

Начи. Мондышычат мо?

Ал. Иваныч. Мый иктажлан мутым пуэнам ыльэ мо?

Начи. Тэвэ күлэш гын, куд часлан погынаш күштэнат ыльыс.

Ал. Иваныч. А-а, йөрә... Драмкружокышто. (Шо алэш). Чын.

Начи. Тачэ чыланат толыныч, Ал. Иваныч.

Ал. Иваныч. Чыланат? Вот сай паша.. Кушто улыт вара? (Кайнэжэ).

Таньила. Ал. Иваныч?

Ал. Иваныч. Мый чөчас... Изишлан вэлэ...

Таньила (авура). Мэ түнгәлынна вэт...

Начи. Рэпэтитсий ышташ күштэнат ильэ вэт...

Пэтыр. Мэ түнгәлыннас.

Ал. Иваныч. Тачэ пытаргыш рэпэтитсий, эрла спэтакль лийшашлык.

Начи. Спэтакль лийшаш...

Таньила. Могай тушто спэтакль?! Тыштэ мэлиоратсий кайа...

Начи. Спэтакльжэ тылат паша огыл мо?

Таньила (вачыжым туртыкта). Мыламжэ чыла иктэ.

Пэтыр (мыскылмыла). Нунат артист улыт вэт.

Начи. Пэш ушан улат. Ай-ай калык коклаш культур пуртымо пашашкэ пэш сай ончэт!

Таньила. Э-э, мом тушто, мыгылэ-мыгылэ ыштылшашыжэ...

Начи. Спэтакль мыгли-мыгли?

Таньила. Вара мо? Укэм гына толашэн шогылтыда.

Начи. Чфу, тылайэт гына...

Таньила. Чарнэ, ит шүвэдэ!

Ал. Иваныч. Йолташ-влак!

Начи. У-у, лүдыктэнат колтыш... (Таньила дэн вурсадылэш). Ит лүдыктё, мый лүдшаш шукэртак лүдынам...

Таньила. Упшадым пэтырэ... Ы-ы, мый...

Ал. Иваныч. Йолташ - влак, мом толашэда? Шыпланыза!

Начи. Э-э, могай сай мэлиоратор толын улмаш!

Таньила. Артисткэ, ньö-ньö... (Кадыргилэш).

Ал. Иваныч. Чарныза! Күзэ ода вожыл, чарныза!

Начи. У-у пирэ! Ал. Иваныч, кайэна мо? (Пурла кид гыч шупшэш).

Ал. Иваныч. Кайэна гын, кайэна.

Таньила (шола к дшэ гыч куча). Укэ, она колто!

Ал. Иваныч. Чуза, мом төчэда?

Начи (опсаж шупшэш). Айда, укэ гын, рвзээ-влак шаланат. Ындэ тўнгалашат пагыт шуын.

Таньила (вэс вэкэ шупшэш). Тачэ кангашымашым она ыштэ гын, мэлиоратсий мийэн огэш лэк.

Начи (ышкэ вэкыжэ шупшэш). Тачэ рэпэтитсийым она ыштэ гын, эрла спектакльын йөнжө огэш лий!

Таньила (ышкэ вэкыжэ шупшэш). Калык кизытат огэш ўшанэ, варажэ воштылаш тўнгалэш. (Ал Иванычым кок могорыш шупшыштыт, тудо нымолан ўрын).

Начи. Спэтакльым шындэн она кэрт гын, вожылмаш...

Таньила. Мэлиоратсийым она шукто гын, калык огэш ўшанэ.

Ал. Иваныч. Йолташ-влак... рвзээ-влак!.. Мый... чо, тый... тэ... чуза, вучалтыза! Тэ... мэ... Чпу, тылада!.. (Мучышта). Фу! (Часым опча). Ой-ой, взытышкат кайэн, нилытыштэ коопэратив рэвизийыш кайаш күлэш ильэ. (О саш куржэш, Начи дэн Таньила кучат).

Начи. Адак вэс паша!

Ал. Иваныч (кумалшыла) Колтыза!

Таньила. Мэлиоратсий кангаш ыштыдэ она колто!

Начи. Рэпэтитсий ыштымэшкэ рэвизий ныгушкат ок-шыл!

Ал. Иваныч. Умлыза тэ изыш! (Опсаж куржэш).

Начи. Ал. Иваныч!

Таньила. Кучо, кучо!

Пэтыр. Вот ыштыш! (Ал. Иванычым куча).

Ал. Иваныч. О, йумо аралэ! У-у-ф-ф. (Шинчэш). Пагалымэ йолташ-влак!.. (К дшым крэслэн куча). Колтыза, мыйым тушто вучат вэт!.. Рэвизий мый дэчэм посна ышталт огэш кэрт. Нуно ындэ мыланьэм лийын ала мызар кана чарнышт! (Мучыштывэжэ). Колтыза, тушто йэн-влак погынэныт вэт!

Таньила (куго йүк дэнэ). Мэжэ каза улына мо?

Пэтыр. Мэ айдэмэ она ул мо?!

Начи. Уло драмкружок погынэн, тыгэ пöрыкат погынэн огыл ыльэ!

Таньила. Мэлаоратсий пашалан тачэ кэчэ пэш лачак!

Ал. Иваныч (чыслэн-чотын). Йöрә, йöрә шыпланыза! (кбнән). Тачэ мэлиоратсий дэн рэпэтитсий!

Таньила. Шукэртак тыгэ күлэш ильэ.

Начи. Мый драмкружоклан йамдылалт шогаш күштэм!

Ал. Иваныч. Йöрә, тэк йамдылалтышт. (Шогалэш). Мый рэвизийым кумыштэш кодаш мийэн толам.

Таньила. Мөнггэш толат вара?

Ал. Иваныч. Толам, толам!

Начи. Драмкружоклан мом каласаш?

Ал. Иваныч. Драмкружок кэч порволыжо... Э-э, огыл, изиш вучалтыза; копэративыш вэлэ куржын мийэн толам!

Таньила. Ит мондо, мэ вучэна!

Ал. Иваныч. Йöрә, йöрә, вучалтыза (лэкташ тбча, вашэш Орина).

XIV кончымаш.

Орина чот магьрэн пура.

Орина (нүслэн). Алэксандр шольо, ой, полшо, игэм?

Ал. Иваныч. Мо лийэ, могай паша?

Орина. Колаш кийа, полшо! (кидшэ гыч куча).

Ал. Иваныч. Колто кидэм күрлät!..

Орина. Пытэм мый, шольым, пытэм.. Айда вашкэ кайэна Эк, тулык вуй конгырамжат, ойго шүм-кылэмжат..

Таньила. Тудо кызыт ныгушкат огэш мийэ..

Начи. Тудын пашажэ уло.

Ал. Иваныч. Мый чыла вэрэат кайэм.

Орина. Алэксандыр шольым, мый дэкэм.. Тулык кувам аралэ, укэ гын, шужэн колэм..

Ал. Иваныч. Могай паша вара? Эргыч чэрланыш мо?

Орина. Укэ, тудыжым мый ышкат парэмдэм ыльэ. Марпа дэкат кайэм ыльэ, тудо огэш кэрт...

Ал. Иваныч. Кө дэнэ? мо манат?

Орина. Шэм казам, шольыкай, шэм казам колнэжэ.

Ал. Иваныч. Чо, кувай, мый вольык доктор ом ул вэт..

Орина (шинчажым ўштыя нүслэ). Вара мый ындэ кушко кайэм? Тый тунэмшэ улат, чылажымат шинчэт..

Ал. Иваныч. Шэм каза нэргэнат?

Орина. Шэм каза нэргэнат, шольыкай, шинчэт... (Руалта). Ой, Алэксандр, вашкэ, вашкэ.. Кола вэт, кола.. Айда, кайэна... шольым Айда, парэмдэт гын, шөржымат кондаш тўнгалам, парэмдэ вэлэ шольым...

Ал. Иваныч. Огэш колышт гын, вара?

Орина. Колыштэш, шольым, колыштэш...

Ал. Иваныч. Колыштдэ кола гын?

Орина. Огэш, шольым, огэш...

Ал. Иваныч. Чыла ыштэн ончэнам, шэм казам вэлэ кучылт ончэн ом-ул. Ну йөрә, ыштэн ончэм, мо лийэш лийжэ..

Таньла. Мэлиоратсий олмэш шэм казам парэмдаш пижыч мо? Мэлиоратсий дэч посна уло йал вольык пыта.

Ал. Иваныч. Колыштса, шогыза, мый вашкэ толам.

Начи. Рэпэтитсийжэ вара?

XV кончы маш

Йапык. Пура.

Йапык. Ал. Иваныч!

Ал. Иваныч. Йөрә, йөрә каласэ, йара огыл, ман.

Йапык. Тушто ныгәт укэ, на кагаз тэвэ (Пуа).

Ал. Иваныч (ока). Йал совет члэнлан.. Йал совет кангашымашкэ ўжыт... (Өрия... Кагазшә кидшә гыч войзэш). Мом ышташ: мэлиоратсий ма?

Таньла. Мэлиоратсий улдэ!

Ал. Иваныч. Рэпэтитсий ма?

Начи. Рэпэтитсий улдэ!

Ал. Иваныч. Шэм каза ма?

Орина. Шэм каза дэнэ, шольым, шэм каза дэнэ.

Ал. Иваныч. Ала рэвизий, ала йал совет! Ну мо? Иктыдат огэш пэлэштэ мо? Укэ! Шыпак лийза, шот! (Таплын). Мэлиоратсий, рэпэтитсий, шэм каза, йал совет! Йал советыш, йал советыш!.. (Лэктын куржэш).

Пэяр. Тэвэ күлэш гын, туныктышо йолташ!

Начи. Ал Иваныч!

Орина. Шольым, шэм казам вара? (Кайән пытат).

XVI кончы маш

Йапык. дән Наталья кодыт.

Йапык. Тэвэ күлэш гын..

Наталья (шкап шәнтгәчләктәш). Вот паша.. тэвэ күлэш гын...

Йапык. А-а, тый кизытат тыштэ кийэт?

Наталья. Тыштак... Кутло ўштыш гыч толын төчышым, сай ила дыр шонышым, тэвэ кузэ ул-маш...

Йапык. Кутло ўштыш гыч? Ой, ўдырэмшат, нойэнатат дыр?... шич!..

Наталья. Лүмынак ом шич... (шыдын) лүмынак ом шич, лүмынак... (магыршыла)... Кок часышкэн шкап шәнтгәлнэ шинчышым, колэм, манын шонышым...

Йапык (вуйжым рўза). Мэмнан чылажат лийын ыльэ, лач шкап шәнтгәк вэлэ ўдырамаш пурэн шич-мэ лийын огыл ильэ... Чылт воштылчык... Ха-ха-ха... Тый вара могай паша дэнэ толынат? Ала ўдырамаш пөлка кангашыш ўжәш толынат? Тый ўдырамаш пөлка гыч улат мо?

Наталья. (шыдын). Пөлкә гыч... (магыршыла) ыш-кэмын пөлэмэм гыч... Кугызай, каласэ: тэндало эрэ тыгэ мо?

Йапык. Мо кэрәк кунамат?

Наталья. Садыгэ орадэ сэмын төчымышт!..

Йапык... Ыштэна, ыштэна... Ана тый комсомол гыч улат?

Наталья. Мый тудын налшаш ўдыржө улам... Умлэт?

Йапык.. (кидшым рўза). Кай, укэм ойлыштат, Ал. Иваныч тугай күлдымаш паша дэнэ огэш төчө, тылэч поснат пашалан пагытшә ок ситэ. Вара ындэ пашажлан кузэ шуэш?

Наталья. Шыпланэ.. (Магыршыла). Мэ ваваш иктына вэсынам йөрәтэна, тудо, мый толмэм шинча ильэ гын, йывырта ильэ.

Йапык. Кха, молан гына йывырта? Тудлэч поснат пашажә шүй йотык...

XVII кончы маш

Ал. Иваныч. Пура.

Ал. Иваныч. (Натальям уждә.) Йалсовет гыч кондымо когазэт кушто? кушто?

Наталья. Саша!

Ал. Иваныч. Кужэч толын лэктыч? (Өнталэш), Кунам толыч?

Наталья. Шантак... (шортәш).

Ал. Иваныч. Молан шортат?

Наталья. Тидэ йывырымэм дэнэ...

Йапык. Тугак шонэнам ильэ...

Ал. Иваныч. А-а, тыйат тыштак улат мо?..

Йапык. А-а, мый мо.. нымат укэ...

Ал. Иваныч. Йапык кугызай, унана пэш мұндырч толын, нойэнат дыр, шужэнат дыр, чайым шындэ... Шич, Натуш, шич!.. (Наталья вуйыч нийалта.) Тыдэ мыйын налшаш ўдырэм, кугызай.

Йапык. Тугэ, тугэ эргым... ужам.. сай паша... (кайа).

XVIII кончы маш

Нунак. Йапык дэч посна

Ал. Иваныч. Шич, Натуш, шич... Наталья, шоналтэ-йа монар паша...

Наталья. Саша, мый тыйын шинчашкэтат ончә ом кэрт, тый пэш аныргэнат. Тыйын ожнысо тазалыкэт кушто? Ой, Саша, тылат пэш шуко пашам пуат, мэлиоратийжат, копэратсийжат, рэпэтижийжат...

XIX кончы маш

Йапык. Пура.

Йапык. Шэм казаят... (үстәл гыч атым дәйә)

XX кончы маш

Нунак. Йапык дэч посна.

Ал. Иваныч. Кузэ, кушэч тый чыла шинчәт? Иктажә ойлыш мо? Тугэ, Натуш, ныможымат ыштэн шукташ ок лий...

Күлэш... вигэ күлэш.. Кузэ сэдэ паша-влакым рат дэнэ ышташ?

Наталья. Чын тудыжо, Саша... Ой, Саша, пэл ий годсэн ужын сна ул вэт...

Ал. Иваныч. Чын, пэл ий... Натуш, мый пэш йывыртэнам...

XXI кнчымаш.

Начи, Таньила, Пэтр куржын пурат...

Таньила. Тидэ кузэ тыгэ?..

Начи. Вашкэ, драмкружок шалана...

Петыр. Пыкшэрак авурышна... Оринан казажэ вучэн огыл, колэн колтэн вэт (Ал. Иваныч кидшим рувалта)

Таньила. Ну, шинчына да, вашкэ пашанам пытарэна.

Ал. Иваныч. Йолташ-влак, тыгэ төчэн нымат ок лэк...

Петыр. (Наталья сэмалта) Чынжым манат.. мэ ужына...

Ал. Иваныч. Порын кайза сэмалтымыжэ огэш күл.. Тидэ мыйын налшаш ўдырэм, кутло ўш тыш вэргыч толын, пэл ий годсэк ужын она ул ильэ.

Таньила. (Пыкшэрак Натал ав дэк мийа). Сай улат?

Наталья. Сайжэ сайат... Ал. Иванычым пэж аныртарэда...

Ал. Иваныч. Йолташ-влак, коч пэл часлан вучалтыза... Кэч Натальан чай йўмэшкэ, вара рэпэтитсийым ыштэна...

Таньила. Укэ, тугэжэ кангашымашым ончычырак ыштэна...

Начи. У-у... тэвэ могайэ улмаш?

Таньила. А тыйжэ.. чо, чо!.. Ит луго!

Ал. Иваныч. Адак вурсэдылаш пижда? Таньила, колышт, драмкружокышто кумло йэнг, тэ коктын вэлэ, тэ вучалтэнат кэртыда... Мый тэндам эрдэнэ кунарэ вучышна...

Петыр. Тугэжэ тугэ да...

Таньила. Ну йөрә, кочкина да, вигак тыш толына...

Ал. Иваныч. Йөрә, йөрә, ошкылза. Начи, пэл час гыч тэндан дэкэ мийэм, вучалтыза. (Чылан кайат)

XXII кончимаш.

Ал. Иваныч дэпэ Наталья...

Наталья. Ой, Алэксандр, Алэксандр...

Ал. Иваныч. Мом ыштэт, чылаштанат вашкэ күлэш...

Тудыжо тугэ да, мый ышкэ йонгылыш улам, чыла пашамат ик жапыштан шуктынэм... Нумат ончылтэнрак ыштынэшт. У илыш шолэш... Йыр-ваш мўгырэн кушкэш... Чыламат волгыдыш шупшэш... Эк, мэ коктын лийына ильэ гын... (Ваш йөрәтэн

ончат). Ну, кэч мोगынат, пэл час мэмнан кидыштэ.

Наталья. Пэл час вэлэ?

Ал. Иваныч. Тугэ да, вара кужо кас мэмнан вэт...

Наталья. Эх, Саша, чонэм!

XXIII кончымаш.

Йапык чайым пурта.

Наталья. Ой! (дүдэш).

Йапык. Нымат огыл... Айда кангашыза.. (кайа).

XXIV кончымаш.

Нунак Иапык дэч посна.

Наталья. Саша, кушто чай-сакырэт?

Ал. Иваныч. Шкапыштэ.

Наталья. А-а, уло...

Ал. Иваныч. (чайым йўэш).. өрәт... Тэвэ тачэ вэлэ чайым эркин йўам,, моло кэчэ йужо гунал чай йўдэ, кочдэ каштам. Мут гыч тачэ, тўжэн кангаш.. Моло кэчат сэдак... Садак кэчэ гут нымом ыштэн шукташ огэш лий. Ышкаланьэм ышкэ өрынам, паша: паша, очыни, ындэ вуйэмат эрта. Ик манаш, чыла ты пашам вэрышкыжэ төрлэн шындэн-ом кэрт... Адак йалсовэт... (Кәпәта шогалэш). Йалсовэт! (кагазы онча). Чынак, йалсовэт!

Наталья. Адак мо?

Ал. Иваныч. Шоналтэ-йа! (Кагазшым очнча), Адак паша... (Чабыжым онча). Э-э альэ шуам. (Кайаш төчә)

Наталья. Саша, кушко?! Вич минутат шинчэн она ул вэт.

Ал. Иваныч. Огэш лий! Кэч кузэ гынат, кангашлашкэ мийаш күлэш. Кўрыжшаш. (Шәгатым налэш) Тачэ ончышаш паша-влак пэш күлэш-улыт. Шоналтэ, школлан мландэ пўчмө нэргэн Осо йачэйкым ыштымэ пашаж нэргэн, тидым мылам ойлаш войзэш, эн тўнжө школ төрләтымэ нэргэн, школ ачалаш окса ойыралтэш.

Наталья. Ал. Иваныч!

Ал. Иваныч. (Натальэм шушалэш). Куржам... Мый вашкэ толам..

Наталья. (магыршашла), Мыйжэ вара тыштэ кузэ?

Ал. Иваныч. (Чарна). Тый? Вучалтэ... Э-э укэ... (Шкап гыч кагаз кашакым конда). Тэвэ.

Наталья. Тидэ мо? Молан?

Ал. Иваныч. Тэтрад-влак

Наталья. Тэтрадшым мый ужам, молан? манам

Ал. Иваныч. Тунэмшэ-влакын. Изиш полшо... Мый йалсовэтыш мийэн толмэшкэм йонгылышыжым ончэн лэк, изиш йуватэ.

Наталья. Йуватэ... мыйын ышкэ пашамат йа-тыр..

Ал. Иваныч. Мый пэш вашкэ толам.. Шоналтэ, вэт школ төрләтышаш паша. (Кайа, Начийым ваш лийэш).

Начи. Тый кушко кайэт? (Ал. Иваныч ок цэләштэ)

XXV кончымаш.

Наталья дэн Начи

Начи. Тудо кушко кайыш?

Наталья. Йалсовэтыш...

Начи Рэпэтититсий вара? (Ал. Иваныч почэш куржэш, Таньлиам ваш лийэш). Тьфу! (Кайа).

XXVI кончымаш.

Наталья дэн Таньила.

Таньила Ах, тыйым! . Ал. Иваныч кушто? Рэпэтититсий пытэн?

Наталья (шидын) Адак...

Таньила. Тугэ гын, вашкэ толэш?

Наталья. Укэ, йылэ огэш тол...

Таньила. Кузэ тугэ укэ? Кушто тудо?

Наталья. Куржо.

Таньила. Куржо? Кушко?

Наталья. Йалсовэтыш, кагашымашкэ...

Таньила. Мом ышташ ындэ. (вуржэш).

XXVII кончымаш

Наталья ышкэтак.

Наталья. (тэтрадь-влакым ышка). Тэвэ; Тэвэ! (Кугын шүлэ).

XXVIII кончымаш.

Йапык пура.

Йапык. Мыйым күштышыч мо? Ала мо тугэ шонтышат...

Наталья (онча). Чэрнилада кушто?

Йапык. Кондэм мо? (кайа)

XXIX кончымаш.

Наталья-ышкэтак

Наталья (тэтрадь-влакым онча). Эк паша!

XXX кончымаш.

Йапык чэрнилам пурта.

Йапык. Тэвэ чэрнила, сэрынэт мо?

Наталья. Сэрынэм.

Йапык. Йөрә сэркалэ, Туштыжо пэш ит удыр-калэ, марий сымакэт толэш гын. .

Наталья. Тэвэ күлэш гын. . Толын шужо, марлан мийэн шуын ом-ул, вурсашат пижын.. Вара умбакыжэ мо мийэш?

XXXI кончымаш.

Начи пура.

Начи. Ал. Иванычлан каласэ, драмкружок шаланыш, эрла эрлат огэш мийэ гын, спэтакльын йөнжө огэш лий...

Наталья. Йөрә, сэрым. (Сэра), „Эрдэнэ 8 часлан рэпэтититсий“

Йапык. 12 час годым калык погынымаш...

Наталья. 12 час годым калык погынымаш (Начи дэн Йапык кайат.)

XXXII кончымаш.

Таньила пура.

Таньила. Ал. Иванычлан каласэ, эрла 8 час годым толына.

Наталья. Кандаш час годым огэш лий, тунам рэпэтититсий лийэш, 12 час годым калык погынымаш, 4 час годым толза, тунам йара лийэш, мый, сэрым.

Таньила Тугэжэ кумышто 10 час годым ыштэна.

Наталья. Тунам йарэ огэш лий, туныкта. Тэ шукын улыда, тудо ышкэтак, тэ тудын онгай жапшым ончыза, тунэм мо гынат лийэш.

Таньила Йөрә, көнэм, эрла 4 час годым.

Наталья. Вараш ида код, жапыштыжэ толаш тыршыза, 5 часыштэ йара огэш лий, газэтым-журналым лудэш, илыш ратым тудлан палаш күлэш.

Таньила. Чын, чыным ойлэт. . Тый шужар, тыштак илаш тунгалат гын, пэш сай-лийэш ильэ.. Тунам паша-влак вигэн рат дэнэ войзын вэлэ мийат ильэ. . Эк, мэлиоратсий, рэпэтититсий, кооператсий.. (Чоштылэш). Ну, кайшаш, тыйын пашатат уло чай, чэвэран. 4 часлан сэрэ... (Натальялан кидым пуа). Ну, шужар, тый пэш күлэш вэрыш гына толынат... Чын, чылаштат рад лийман... (Кайа).

Наталья. Чэвэрын...

XXXIII кончымаш.

Таньила кайа, Йапык чаршам нумал пура.

Наталья Кугызай, мом ыштынэт?

Йапык. Мый мо... Нымат укэ, изиш вэрым авурынэм, мушкышташ, чийаш шонгалаш да, монь да... Шонго улам гынат, мый ончылнэм сай огыл вэт, ындэ тыйым она колто, Ал. Иванычлан тый пэш күлэт!

XXXIV кончымаш.

Ал. Иваныч пура.

Ал. Иваныч. Ну, чыла лийэ гай... Начи дэн Таньила кушто улыт? Нунын дэнэ пашам пытарышаш. Кудыжым ончыч ышташ, мэлиоратсийым, альэ рэпэтититсийым?

Наталья (воштылэш). Мый шонымаштэм ик-канаштэ.

Ал Иваныч. Күзэ ик канаштэ?

Наталья. Пытэнат, Саша, пэш аңыргэнат...

Ал. Иваныч. Чо, Натуш, кузэ тугэ мэлиоратсий дэнэ рэпэтититсий ик вэрэш? кузэ?

Наталья. (ончыкта). Тэвэ кузэ: эрла 8 часэш рэпэтититсий, 12 часэш калык погынымаш, 2 часыштэ кочкаш, 4 часыштэ мэлиоратсий, 5 часлан суртышто-газэт, журнал лудаш, адак чай йуаш. Уло кас йара, тэтрадым монь төрлэтэт, мыйат полшэм. Паша пэш вашкэн кайаш тунгалэш... Тыгэ көнэт?

Ал Иваныч. Колышт-йа, Натуш, вара мый кузэ ышккак тыгэ ыжым кэлыштарэн мошто? Тыгэ пэш сай!

Йанык. Ушнашыжэ вара кунам?

Ал. Иванов. (ваш ончат). Ушнаш? Ала мый ом шинчэ, пагыт укэ...

Йанык. Мэ тэвэ чөчас кэлыштарэна. Шужар тыйын кумыштылан күзэ сэралтын?

Наталья. Эрдэнэ школышто, 10 час годым канымаш.

Йанык. Вот, вот. (Очк жым чийэж пырдыжытсэ бальэндарым онча) Вот, вот 10 час гыч 10 минут канымаш. Йалсовэт гыч школыш кошташ кум ми-

нут, сэралташ да монь вич минут, мый свэчыл лийам. 10 часат 10 минутлан тэ школышто лийыда. Иктаж корка чайым подылыда да, адак пашалан пижыда.

Ал. Иванов дэн. Наталья. Йөрә. Йөрә... (Воштылыт).

Йанык. Иктаж кэчэ гыч шужар мөнгэш кайа, шара-бура арвэржым конда... Ындэ мэ тыйым она колтэ.

Ал. Иванов. Она колто! Она колто!...

Пабриклан мурэм.

Күртнө паытр пабрикажэ
Йүдшө-кэчыжэ сурга;
Күш күзәлшэ шикш тўтыражэ
Тымык йужышто лүнгә.

Пабрик йўкын мурмыж годым
Паша калык тарвана,
Ик тўшкажэ вэс тўшкажым
Йўк почэшак вашталта.

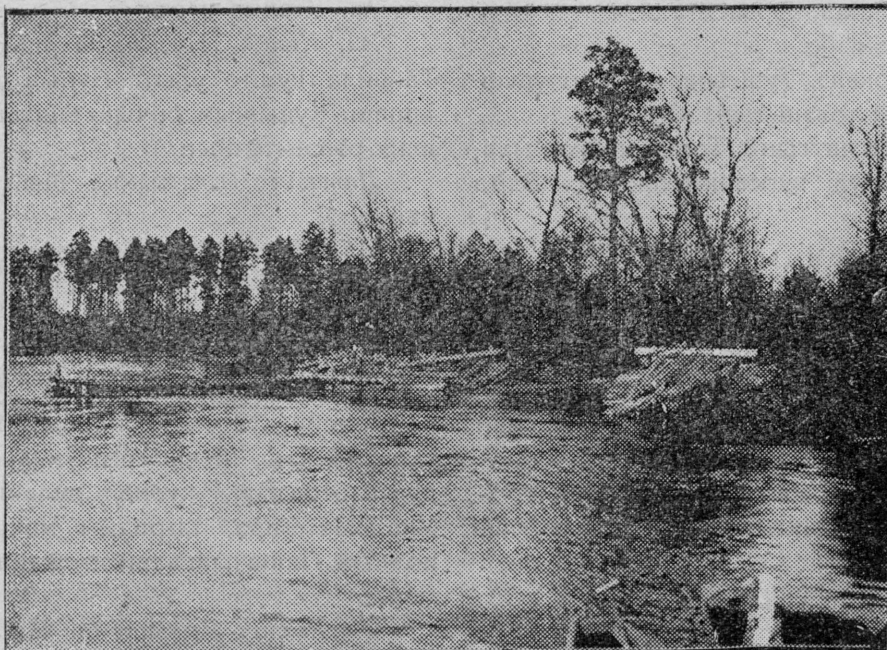
Паша калык шкэ вийжым
Тўнья мучко ончыкта!
Машинажэ сай таварым
Чарныдэак пэш ышта.

Модын пөртшө шўдыр шамыч
Мамык шўртым шўдырат!
Машин воктэн ўдыр шамыч
Пашам пўсын виктарат.

Бурыс күртнө стан коклашкэ
Шўртө войзын шупшылтэш,
Ончо, кужо йарымнажэ
Ситсэ лийылдэн лэктэш.

Пўсын пөртшө ораважэ
Пөртмыж сэмын талышна
Патыр-патыр пабрикажэ
Вийжым кэчын шукэмда.

Н. Тишин.

Сылнэ мут дэн возымаштэ мом шинчаш күлэш.

Ой нэргэн.

Литэратурын сылнылыкшэ йылмыштэ. Сандэнэ кэрэк могай писачылат ышкэ сэмынжэ йылмыжым сылнэштараш төчә. Иктыжын йылмыжэ куштылго, сылнэ, вэсыжын—токмак, нэлэ.

Сылнын ойлымо возымаштэ вэлэ огыл, тыгылай ойыштат күлэш. Тыгылай ойшто сылнын ойлымо тунарак огыл, возымаштэ сылнэ мут дэн возымо пэш күлэш. Возымаш дэнэ возымаш ик гай огытыл. Иктыжын возымыжо ик түрлө, вэсыжын—чылт вэс түрлө. Сандэнэ кажнэ писачылын возымаштэ ышкэ сэм шотшо уло. Тидэ сэм шотым стиль маныт.

Стиль манмаштэ возымо годым кок шотым эн ончыч шуктыман: а) возымэт раш лийжэ, б) возымэт йандар, ару йылман, куштылгын возымо лийжэ. Рашлышкэ тыгэ лийман: возышо йэн мом возаш шонымыжым раш каласэн пуэн моштыжо. Тудын возымыжым лудшо йэн вэс түрлын ынжэ ыглэ, лудмыж годым мо лудмыжо раш койжо, ангыргыл шонэн ынжэ шинчэ. Сандэнэ писачыллан ойыштыжо мут почэш мут каласкалмыжым пэш раш возэн мошташ күлэш. Йужо мутым йонгылыш шындэт гын, ойэт пужла, ойлынэт иктым, лэктэш вэсэ. Тэвэ мутлан: „Тудо шинча“, Тидэ ойышто ала „вэрыштэ (олмышто) шинчымэ“ нэргэн, ала „ушыштыжо шинчымыж шукулык“ нэргэн ойлынэт, раш палэ огыл.

Тыдын дэн пырльак йылмэт эрэ, ару лийман. Ваш-ваш мутланымаштэ мэ ышкэ ойнам йүк дэнат, кид-йолна дэнат, шинча ончалтышна дэнат, моло түрлынат ыглыктарэн пуэн кэртына. Мутланышэ йолташэт (йэнэт) тыйын ойэтым ок ыглэ гын, тунамжэ йодышт-йодышт, пачаш-пачаш каласэн пуэнат ыглыктарэн кэртына. Возымаштэ нинэ шотым шукташ ок лийыс! Садлан лийын, тыйын возымэт раш, ару, куштылго лийман. Лудшо йэн тыйын возымэтым ик канаштэ, тунамак ыглыжэ. Сандэнэ писачылын возымо мутшо, ойжо чумыр калыклан куштылгын ыглаш лиймэ мутан лийжэ. Тыгылай ойысо мутэтым возымо ойышкэт пэш кэлыштарэн пуртэн шындаш күлэш.

Йужо писачыл-влакна возымашкышт тэвэ тыгай йонгылышым пуртэн возат. Тэвэ мутлан: 1) Содор имным кичка (Шабдар). 2) Вашкэ вакшым вакшэш (тудынак). 3) Мундыра гай пэчэ гоч төрштә (Шкэтан). 4) Эрэ имнымак йодам (Йадэк). 5) Эркын пасуш лэчна (тудынак). 6) Содор та-

вышкэ йүштө вүдлан кайа (Йаку Васли, „Йошкар Кэчэ“ № 54—1929 ийсэ). 7) Нунын тавыжэ урэм коч, окна ончылныжо, корэм воктэн (тудынак). 8) Йогор йүшө вуйжо дэн лэваш онгам тўкылаш мондэн мардэж рожыш чумыргэн пура (тудынак). 9) Вара содор урэм мучко кудалышташ тўналэш (тудынак).

Нинэ ончыктымо ой-влак раш огытыл. Сандэнэ тыгэ ныгунамат возыман огыл. Нинэ ой-влакымак тыгэ куштылэмдэн, раш возаш күлэш ыльэ: 1) Имным содор кичка. 2) Вакшым вашкэ вакшэш. 3) Пэчэ гоч мундыра гай (мундырала) төрштә. 4) Имнымак эрэ йодам (Мут пэралтышым от шиндэгын, тидэ мутак вэс шотым („ару“) ончыктэн кэртэш). 5) Пасуш эркын лэчна. 6) Тавышкэ йүштө вүдлан содор кайа. 7) Тидэ ойштыжо тавын куштырак улмыжым автыр дэч йоддэ палашат оклий. Сандэнэ тидэ ойым төрлаташат огына тошт. Тугэ гынат, ик куго йонгылышыжым ончыктэн пудэ ок лий: нунын „тавыжэ“ огыл,—нунын „тавышт“ манаш күлэш. 8) Тидэ ойштыжо автыр мардэж нэргэн пэш сылнын гына каласэн пунэжэ улмаш. Ойысо мут-влакшым кэлыштарэн моштэн огылат, тэвэ тыгэ вэлэ лэктын шинчэ: „Йогор йүшө вуйжо дэн мардэж рожыш ышкэжэ пура“. Айдэм-влак мардэж рожыш кунамсэк пураш тўналыныт? Мардэжын рожшо уло мо? (sic!) Тидэ ойым тыгэ сэрэш күлэш ыльэ: Йогор йүшө вуйжо дэн лэваш онгам тўкылаш мондэн. Виш кодымо вэрышкыжэ (рожышкыжо) мардэж чумыргэн пура. 9) Вара урэм мучко содор кудалышташ тўналэш.

Вара адак тэвэ тыгэ ойлашат, возашат ок лий: „пэш озажэ шунэн-шунэн пукшэн“. Күлэш: „Озажэ пэш шунэн-шунэн пукшэн“.

Сылнэ мут дэнэ возымо годым, ойыштэт кажнэ мутшо ышкэ олмыштыжо (вэрыштыжэ) лийжэ.

Мут нэргэн.

Кэрэк могай мутымат каласымэкэ, мэмнан ушышкына йа арвэр, йа арвэрын койшыжо нэргэн шонымаш пура. Вара адак йа арвэр, йа тудын иктаж койшыж нэргэн шонэна гын, тунам мэ ышкэ шиждэак ушыштына тудо мутымак каласэн колтэна. Сандэнэ кажнэ мутын ышкэ посна шотшо, сэжжэ уло. Тэвэ муглан „имнэ“ ман, каласэн колтэна. Каласымэкна, тунамак мэмнан ушышкына имнэ, йа имнын койшыжо, йа тудын моло вольык дэч посна палышт-влак пурэн кайат. Сандэнэ „имнэ“ манмэкэ, ныгунамат мэ моло вольык нэргэн, мут-

лан: „ушкал“ нэргэн титак шонэн огына кэрт.

Вара адак ик түрлө мутак кок-кум түрлө моло —вэс арвэрым, йа тудын посна койшыштым ончыктэн кэртэш. Тэвэ мутлан: „ий“ (вудысö ий, жап, шүткалаш ыштымэ ий), „шүлө“ (йуж дэн шүлымö нэргэн, кид виса, шонгышо (курук марла). Тыгэ түрлө-төрлө шотым ончыктышо мутым рушла омонимы маныт.

Вара адак ик шотымак түрлө-түрлө посна мут дэн каласэн пуаш лийэш. Тэвэ мутлан: „коч“—манмым мэ тыгат каласэн кэртына: „шүш“, „тод“, мүйшкырэтым „тэм“, „ням“. Тыгай мут-влакым рушла синонимы маныт. Тугэ гынат, чылт ик гайак шотым ончыктышо синонимы лийын огыт кэрт. Шукыж годым синонимышто кэрэк могай гынат, посна, ышкэ ойртышыжо уло. Сандэнэ раш, йандар (эрэ), куштылго йылмэ дэнэ возаш тыршымаштэ писачыллан тидым шуктэн шогаш күлэш: мо шонымэтым возэн ыглыктарэн пуаш төчымэт годым, синонимы дэн омонимы шотышто эн күлэш мутшым гына пуртэн возыман.

Кэрэк могай калыкынат йылмыштыжэ улшо мут-влак посна арвэр нэргэн гына шонымашым вэлэ огыл, кумылымат тарватэн кэртыт. Марий калыкынат тугак Сандэнэ марий йэн марла сылнын ойлэн моштышо йэнгын ойжым колыштэшат, тыгэ каласа: „кумылэмак тодылто, шүмэшэмак пэрныш“, —манэш

Сандэнэ кажнэ посна мутын кумыл шуктымо шотшо уло. Тидэ шотым рушла „Эмоция, эмоциональные чувства“ маныт. Тэвэ мутлан шангысэ мут-влакым тэргэн ончэна: „коч“, „шүш“, „тод“, „ням“. Тэвэ нинэ ныл мут ик шотымак ончыктат. Тугэ гынат, нинэ ныл мут-влакын кумыл шуктымышт ныл түрлө. „Коч“ манмэ мутым ласка, тыгылай кумыл дэн ойалат. „Шүш“ манмэ мутым сырмэ годым ойлат. „Тод“ манмэ мутым пэшак сырмэ годым, йа мыскылэн игылтмэ годым ойлат. „Ням“ манмэ мутым изи йочалан нэчкэ (эрка) йылмэ дэнэ ойлат.

Ойштэт мут дэнэ йэнгын кумылжым кузэ шуктынэт, тугай мутшым ойышкэт пуртэн каласэт. Сандэнэ тидэ шотым пэш раш шинчэн шогыман.

Йылмыштэ кэрэк могай мутат ышкэ шотшо дэн ышкаланжэ ышкэ оза. Сандэнэ возаш тунгалшэ писачыллан мутын посна шотшо нэргэн пэш чот шинчымэ күлэш.

Йылмышкэ моло калыкгыч пуршо мут нэргэн.

Посна мутым ик калык йылмыгыч вэс калык йылмыш пуртэдат. Тыгэ ыштымэ дэн кэрэк могай калык йылмынат мутшо шукэмэш. Тэвэ рушым „литература“ манмэ мутшым тэргэн ончэна. Тидэ мут—латин мут. „Литэр“ манмыжэ рушла „буква“

манмэ лийэш. Буква дэнэ возымо, пэчэтлымэ шумлык рушла „литература“ маныныт.

Тэвэ рушын литератур йылмыштыж вара адак тыгай шомак улыт: „пролетарий“, „коммунист“, „социализм“, „федерация“, „комитет“, тулэч молат Нинэ мут-влак рушын огытыл, моло калык йылмыгыч пуршо улыт. Эркын-эркын, илышэш кэлшэн руш мутыш савырнэн улыт. Чылт тыгак нинэ мут-влакак руш йылмыгыч марий йылмыш пурэн шинчын улыт. Нинэ мут-влак марийланат пэш кэлшат, ыглашат лийэш. Тэвэ мутлан: „тарызэ“ манмэ мутым тэргэн ончэна. „Тарызэ“ манмым марий калык ыгла. Тидэ мутымак руш мут дэнэ „батрак“ ман, каласэна, йа возэна гын, чумыр марий калыклан адакат утларак онгай вэлэ лийэш (кэлша). Сандэнэ тыгай мутым йылмыш пурташак тыршаш күлэш.

Тугэ гынат, марий йылмын посна ойжылан кэлшыдымэ моло калык мутым йылмыгыч пурташ төчыман огыл. Мутланымэ годым тунэмшырак марий-влак шукышт тыгэ ойлат: „фактически доказыватьлэн пушым“, „как собранным проводитьльаш, так и споритьльаш“, „наверное самый главныйжым ойлышым“, „вара, значит, кайа“, „выступатьльыза, дополнитьльыза, задаватьльыза“, „казыр лэктыт“, „согыш пытэн“, тулэч молат.

Тыгэ марла мутланаш ок лий, ок кэлшэ. Тыгэ мутланымым йалысэ марий раш ок ыглэ, ыгла гынат, пэш шагал ыгла.

Сандэнэ марла раш мут дэн вэлэ мутланашат, возашат күлэш.

Тагастармэ шот.

Сылнэ мут дэнэ возымаштэ мут почэш мутым онгайын шындэн моштымо күлэш. Вара адак мут дэн мутым кэлштармэ дэч посна нинэ мут-влакын мом ончыктымыштым раш кэлышгарэн мошташ күлэш. Сандэнэ сылнэ мут дэн возымаштэ кок арвэрым, йа нунын палыштым, койшыштым, сын-куныштым ваш тагастарат. Тыгэ тагастармэ дэнэ ойлышаш ойэтын мутышт сылнэштыт, кумылло лийыт. Марий йылмыштэ мут тагастармашым пуртымо годым, тыгай посна мут-влак ойышко пурталтыт: „сэмын“, „гай“, „ганьэ“. Вара адак лүм мутышко „ла“ мучаш иктэш пурэн шинчэш. Мутлан: ойлаш укэ, үдыр сай: курык сэрысэ мөрö гай. (Чавайн). Мэмнан ташмана тулла койын у корным раш ончыкта (пионьэр муро). Тудын шинча ончалтышыжэ—памаш вүд гай йандар, пундаштымэ тэнгыз гай кэлгэ, мөрö гай тамылэ, лэвэ мардэж йуж гай ласка! (Вачайн). Пойан-влак—шучко курныж—тэ пийла ида урмыж (Чавайн). Тудын йүкшö—йынгыр гай, йылмыжэ—кэрдэ гай пүсö, ий гай йаклакат (Вачайн). Мундыра сэмын тудо пөр-

дын волыш. Тыгай тагастармаш пуртымо ойым рушла „образная речь“ маныт.

Тагастармашым пуртымо годым кум түрлө шотым шукташ күлэш: 1) мом тагастарэт, 2) мо дэнэ тагастарэт, 3) тагастармэтын койшыжо. Тэвэ мутлан: „Тудын йылмыжэ күзэ гай пүсө“. Тидэ ойышто йылмэ күзэ дэнэ тагастаралтэш. Йылмыжынат, күзыжынат койшышт иктэ — пүсө. Йужо тагастармаш күчыкат лийын кэртэш. Тунамжэ тагастармашын койшыжо ойыштэт ок лий. Тэвэ: „йүкшө — йынгыр гай“. Тидэ ойышто йүк дэн йынгыр тагастаралтыт. Тагастармэтын мо лиймэ койшыжо ок кой, палэ огыл. Очыни, тидэ ойышто тагастармэтын мо лиймэ койшыжо „йандар“ манмэ мут лийаш күлэш.

Тидэ дэч посна адак шөрымө тагастармаш лийын кэртэш. Тэвэ: Памаш вүд йога ман, ит ман — мыйын шинча вүд йога. Тул огыл, мыйын шүм йүлэ. Чодра покшэл тумыж дэкэ „ачый“ манын, мийальым; „ой, эргыжат, тольыч мо?“ — манын мыйым ыш вүчкалтэ. Нинэ ойышто, памаш вүд дэнэ шинча вүд, тул дэн шүм, тумо, ачий дэнэ эргыжат мут-влак тагастаралтыт. Тыштэ „ит, огыл, ыш“ вэсэмдымэ мут-влак ойым шөрөн шогат.

Вара адак тыгай тагастармашат лийын кэртэш: „Куго чодраштэ куку кукула, кылат пусагыштэ үдыр мугыра“. Тыгай тагастармашым рушла параллелизм маныт.

Тагастармэ дэн ик шотыштыракак адак тэвэ тыгай ой-влак чотлалтыт: „Пылшэтым шогалтэн колышт“. „Нэрэтым сакэн ит шинчэ“. Нинэ ойысо пылшэтым „шогалтэн“, нэрэтым „сакэн“ манмэ мут-влакым арвэр дэн тагастараш ок лий. Тыштэ тагастармаш тушто сэмын каласалтэш. Пылышым шогалтэн — чот, сай колышт; нэрэтым сакэн — ойгырэн ит шинчэ манмэ лийыт.

Тагастармаш-влак шукыж годым почэла мутышто, мурышто, туштышто лийыт.

Эпитэт.

Сылнэ мут дэн возымаштэ вара адак эпитэт нэргэн шинчаш күлэш. Күшнө тагастармаш нэргэн ойлымо ыльэ.

Сылнэ мут дэн тыйын возымэтым лудшо йэнын лудмыж годым мо нэргэн лудмыжо шинчашыжэ коймыла койжо. Сылнэ мут дэн возымаштэ тидэ шотым эпитэт манмэ пэш кэлыштарэ. Ойштэт тидэ шотым угыч, вэс, посна мутым пуртыдэак шукташ лийэш. Тидэ шотым (эпитэтым) тыгэ шуктыман: ойысо мутэт-влакын эн чот, эн вийан палыжым раш ончыктэн, каласэн пуман. Тыгай шотым эпитэт (поэтичэское определение) маныт.

Кэрэк могай арвэрынат ышкэ шотшо дэнэ по-

сна палыжэ улыс. Тыгылай ойыштат күлэш годым арвэрын посна палыштым пуртэн ойлалтэш. Нинэ посна палэ-влак ик гай арвэрын ойртышыштым ончыктэн шогат. Тэвэ мутлан: „пөрт“ манына. Пөрт түрлө лийын кэртэш. Ойыштына пөртын ойртэмжым каласынэна гын, тыгэ рашэмдэн каласаш лийэш, „Күй“ пөрт, „п у“ пөрт, „шэм“ пөрт, тулэч молат. Нинэ посна палэ-влакым (палэмдышым) пуртымо дэнэ мэ тидэ ойысо мутнан „пөртын“ моло пөрт дэч посна палэмдышым ойрэн каласэнас.

Эпитэт манмаштэ нинэ посна палэмдыш-влак адак угыч огыт каласалт, нинэ посна палэмдыш-влакын эн чот, эн вийан палыжым гына ойрэн ончыкталтэш. Тыгэ ыштымэ дэн мо нэргэн ойлымо ойын (мутыж) посна палыжэ шинча ончылно улмыла раш койэш. Эпитэт пуртымо дэнэ ойлымо ойэт пэш сылнэ, пэш кумылло лийэш.

Тэвэ мутлан: Койа лудо улмо годым, канга мэраным кө кочкэш? Ойгыршашэм шуко, ойгырмэм ок шу, күй пөртөш возын, омо ок шу (муро). Марий йылмыштэ вара адак эпитэт тыгайат лийын кэртэш. Мутлан: Риа-риа шүвыржө чэвэр олык мучаштэ, туп-туп түмыржө куго курык шэнтгэлкэ. Уач-уач мэранжэ уа йымач ончалэш. Так-так лудо игыжэ шинчышэ вүдым йөрата, Кикиг-когак комбо игыжэ йогышо вүдым йөрата... Чоп-чоп чомайэт, окса кылан чондайэт..

Мэтафора.

Күшнө такастармаш нэргэн ойлалта. Тагастармаш шотышкак мэтафора манмэ пура. Тугэ гынат, мэтафора тагастармаш ок лий. Мэтафорам тыгэ ыштыман: Ик гайэ арвэрын, йа нунын палышт, койшышт, түсыыт, тулэч моло шотыштат ойшто ваш тагастаралтэш. Нинэ шотым ик арвэрыштэ ужмэкэ, вэс арвэрлан йа вийгак, тыгылай, йа тушто сэмын кусарэн каласалтэш.

Сылнэ мутан ойшко тушто туштымо сэмын пэш кэлыштарэн, онгайын каласэн моштэн мэтафорам пуртыман.

Мэтафора пэш шуко түрлө-түрлө лийын кэртэт. Кэрэк момат ваш тагастармыгычын у, кэлышшэ, онгай, сылнэ мэтафорам ышташ тыршаш күлэш.

Марий йылмыштэ мэтафора-влак тэвэ тыгай улыт, мутлан: Альэ тый ужар вуйан улст. Чодра шэнтгэчын тылзэ ший вуйжым нөлтэ (Мухин Н.). Кулакын почышым ындэ чот пүтыральнойч. Йүштө күймак шүмышкэм пуртэн пыштыш. Йужгынамжэ йүр йүд вошт түмырым шоктэн төрзам пэркала, йүд вошт чыжгыкта. Памаш гына тошто гайак йандар вүд дэнэ шортэш. (Акрэйн А.). Савли кува шэш-

кыжым йүдшө-кэчыжэ нүшкө товар дэнак локшычэш (Шабдар). Тый, буржуй—мүшкыр вуй—илышгыч түтыран! (Чавайн). Опитсэр—салтак чэр—корнынагыч коран! (Чавайн). Сай пэлэдыш, йошкар лэктыш — пэлэд кайыш Октябрь! (Чавайн). Йүрө чот пуля йүр. Чал пондаш — чойн пурса — тэк ойла, тэк вурса (Чавайн). Шэмэр йырсе күртньө пэчэ тачэ күрльө шүртө гай (Шабдар).

Ойшко мэтафорам тыгэ пэш кэлыштарэн пуртымо дэнэ ой пэш кэлшышэ, кумылло лийэш. Возаш тунгалшэ писачыл-влаклан тидэ шотым шукташак төчаш күлэш.

Сылнэ мутан ой дэнэ кумылым тарватымэ нэргэн.

Сылнэ мут дэн возымо лудшо йэнгын шүм-кылланжэ эн чотшым логалта. Сандэнэ сылнэ мут дэнэ возымым лудмо годым, колышт шинчышо-влак шулэнак колыштыт. Ышкэ лудыт гын, сайын, кэлыштарэнак лудаш төчят.

Садлан лийын кажнэ писачыл ышкэ шотшо дэн ойжым түрлын сылнэштарэн кэртэш. Сандэнэ йужо писачыл, йа поэт коштын кэртдымэ арвэрын (шотын) койшыжым коштын, тарванэн кэртшэ койшыш савыра. Тэвэ тыгэ, мутлан: Мыйын йол кышам почэшэмак намысэм поктэн толэш (Пушкин).

Вара адак йужгынам тыгылай ойшатат ойжым кумыллым ышташ төчышө йэн тыгэ каласа: „мый тыланда шүдө кана ойлэнам“—манэш. Чынакшым гын, ойлымо ойжым иктаж кок-кум кана вэлэ каласэн. Тыгэ ойлышо ышкэ ойжым вийангдаш төчя. Тыгэ вийандымыж дэн колыштшо йэнгын шүм—кылжым тарвата. Сылнэ мут дэн возымаштат ойым чылт тыгак вийангдаш лийэш. Тыдэ шотым рушла Гипэрболы манят. Тэвэ мутлан: Днэпырын покшэкшэ кайыкат шагалыштгына чонгэштэн шуын кэрти! (Гоголь) Алга йал үдыр гайым тэ альэ маркэ ныгунамат ужын огёда ул!.. Удыр огыл—кэнэжымсэ кэчывал кэчакулыт!.. Нунынш инчашт чылт чолга шүдыракыс!.. (Вачайн).

Йужо писачыл гипэрболан ойшто мутшо-влакым утыр вийангарэн намийа. Тэвэ мутлан: Кайэна, кайэна, кайэна! Каймэ огыл, чонгэштэна! Чонгэштэмэ огыл, волгэнчэна *). (Майаковский).

Тыгэ возымо дэнэ ой сылнэштэш. Лудшо йэнлан лудмыж годым мо лудмыжым айдэмак ойламан, колмыжла чүчэш. Тыгай сылнэ мут дэн во-

зымо вэлэ лудшо йэнгын шүм—кылжым йөршөшак тарватэн кэртэш.

Возымэтын сүрэтлыкшэ (Образность).

Сылнэ мут дэн возымо ойын тыглай мутан ой дэчын, кэчын ыштымэ паша ой дэчын посна ойртэмжэ уло. Тидэ ойртэмжым шукыж годым рушла образность манят. Литэратурышто образность сылнэ мутышто вэлэ огыл, мо нэргэн возымашын чумыр койшыжым возэн моштымаштэ лийман.

Литэратурышто „образ, образность“ (сүрэт сэмын коймо) манмым ушлан шонаш пумын огыл, мэмнан шүм-кылланна, кумылланна, шижмэ шотланна логалмым манят. Тыгылай мут дэн, паша мут дэн (деловая речь) возымаштэ мо нэргэн во мэт шукыж годым ушлангына шонаш пашам пуа. Сүрэтлымэ сэмын сылнэ мут дэн возымаштэ мо нэргэн возымэт лудшо йэнгын шүм-кылышкыжэ пэрныжэ, логалжэман, шонэн, кэлыштарэн возымо күлэш.

Тыгэ сурэтлымэ сэмын сылнэ мут дэн возымым лудшо йэнгын лудмыж годым мо лудмыжо шинчаштыжак койын шогымыла койжо. Вара ачак лудшо йэнг айдэмын уло могыр шижмаш дэнжэ мо нэргэн лудмыжым шижын шогыжо. Тэвэ мутлан: чодыраштэ пу руымо годым, куго пүнчым руэн йёрыктымө нэргэн сүрэтлымэ сэмын сылнэ мут дэн возэнат. Тидэ возымэтым лудмыж годым лудшо йэнгын пүнчө йөрлмө шинчашыжэ коймыла койжо,—„Ындэ үмбакемак йөрлөш“,—ман, лудмыж годым шонэн шинчыжэ, шүм—кылланжэ чучшо. Вара адак вэс шотым мутлан нална: олыкысо шошымсо пэлэдыш нэргэн, пэлэдыш үпш нэргэн сүрэтлымэ гай сылнэ мут дэн возэнат. Лудшо йэнгын лудмыж годым пэлэдыш үпшө нэрышкыжак пурмыла чучшо.

Сандэнэ тыглай мут дэн возымо ойшто мо нэргэн возымо, тудын гына муат, ужат. Сүрэтлымэ гай сылнэ мут дэн возымаштэ мо нэргэн возымым вэлэ огыл, тудын түрлө-түрлө моло койшышт нэргэн каласэн пуымат раш койын шога.

Сүрэтлымэ гай сылнэ мут дэн возымаштэ писачыл ышкэ шонымыжым ик канаштэ луктын ок каласэ. Возымаштэ лукмо йэнгышт (гэройышт) коч ышкэ шонымыжым луктын каласа. Сандэнэ возымаштэ лукмо гэройшт дэн пырля лудшо йэнгым йа куандара, йа ойгырыкта, йа воштылтара, йа шортара.

Сандэнэ писачыллан илыш корно шинчымэ пэш күлэш.

(Умбакежэ лийэш).

*) волгэнчыла писэштына—молнымся.

Рэдаксэ коллэгий члэн-влак:

{ Г. И. Голубкин.
{ С. Г. Чавайн.

„У вий“ журналэш пэчэтлаш огыт йөрө.

I. Ойлымаш влак.

Фадэйэв. Молан йөра. Шулепов. Мужэдшын тушманжэ. Чоткар. Аваж вэрч. Токтаров. Йалысэ ўдрамаш илыш гыч. Иртыганов. Тушман кидыш логальэ. Клыўкин. Поп дэн тарзэ. Йамбылат Й. Вўд орава. Епрэмов. Тулук Ивук. Пиштэр. Мэмнан корнына колхоз. Шатбулат. Уржа тјрэдмаштэ. Пэтухов, И. Модопогымаштэ. Изиморы. Тушман. Николаэв. Карт вэрч. Аптриэв. Тўнғалтыш сэнгымэ. Пиштэр. Танг вэрч. Пэтухов И. Илыш вашталтынак вашталтэш. Полан. Совэтын тушманжэ. Смирнов К. Илыш туныкта. Морко Марий Ырвэзэ шамыч кэтыч. Марийын дэн Йакайн. Тунэмаштэ волгыдо. Ойган. Кбн титак. Вэдэнькин. Шўвэдышэ кэртэ. Эльтэмыр. Нўскан инанжэ. Шимурзин. Кузэ мый тунэмаш пурышым. Кўлкин. Аппарат. Акиэв. Ойлымаш, Агроминимум. Пэтухов. Куралмаштэ. Кудрашов В. Йўдым. Моисээв И. Тулук Андри. Полоанов. Пычкэмыш гыч волгыдышко. Павлов. Нужна шамыч сэнгышт. Шўшпык Йакып. Турнья. Сидванов. Суас дэнэ марий. Волков. Шылшэ. Антуллай Пасэт. Изэ вор-влак. Мэнчлин. Тумо корэм. Пўрын. Ойыраш тбчат.

Яковлэв, П. Талукэш кодо. Петров, Й. Тошто илыш вашталтэш. Мичурин Йатман. Почэш поктылмо пичэ. Иванов Н. Йумо ыш аралэ. Садовин. Аракан тушманжэ.

Почэла мут влак.

Кисэлэв. Почэла мут-влак. Алэксээв И. Почэла мут дэн ойлымаш-влак. Мочалов. Шў-

дыр-влак. Чоткар. Рўжгэ ўдэш лэктына. Жвин Муров-влак. Яний Якэг. Мыйын мурэм. Микишэв. Почэла мут-влак. И. Алэксээв, Комсомол йамдэ улыт. Эр. М. Голубцов. Почэла мут. Ерэмээв. Чойа почэла мут. Пукшамбал. Шўльб вэрч. Николаэв. Арвэр. Новиков. Почэла мут дэн тамак-влак. Шибулат. Нэзэр. Тэдэси. Тыланэт шайаэм. Йачанов. Йалкор. И Пэтухов. Пэлэдыш. Шибулат. Имны дэн пий. Виноград Корий. Марий ВУЗ. С. Тоймэт. Кастэнэ. Семэнов. Трактр, Колкозышко Акрэйн Пайрамна. Агап Корий Шошо. Йыван Кырла. Шошым кэчэ. Пэтухов И. Танэмлан. Новиков Йорлылан, Поплан. Шўшпўк Йакып. куралшэ. Колхоз, колхоз пасушто. Сидванов. Палгалымэ йолташ влак. Созонов. Шошо, Комуныш. Поликарпов. Пйэс Почэла мут-влак. Аптулаэв. Эрэ йамдэ улына. Йэпрэмов. Палаш пижман. Сэргээв Йакэ. Москошто. Имнэ дэнэ оза. Н. Иванов. студэнт илыш, талук насти. Сэргэ йэв. Ийа дэнэ Марий. С. Иванов. Шошо паша, Колкозышко. Озамбай. Танэмлан. Павлов. 9 ий.

Пйэс влак.

Миклай Пўтыр. Кок пырчэ. Моисээв И. Ыдўр кумул. Н. И. Казаков. Властьлан ваштарэш ит кай.

Мыскара дэн йомак-влак.

Иванова Кнай. Эгыжан курыкышто. Кушаккова М. Мыскара-влак. Бэрдников. Мыскара. Пиштэр. Задачэ влак. Петр Пайдуш. Йомак. Аптулай. Мыскара. Докукин. Сукарий ўдыр-Чойа Йыван...

Акшэ 25 ур.

МАРИЙ КУНДЭМ КНАГА ЛУКШО ПӨЛКА ТЫГАЙ КНАГА-ВЛАКЫМ УЖАЛА.

1. В. М. Васильев. Кимсар 20 ур.	Шошо ага—кулак ваштарэш крэдалмаш . 5 ур.
2 Орлов. Крэсаньык ўдыр-влак 10 ур.	Колхоз паша 10 ур.
3. Бронин. Ленин корно дэн 1 лук . . . 40 ур.	Колхозное строительство. (сборник руко-
водящих материалов) 10 к.
4. Тудак. Тидак 11 лук 50 ур.	27. М. Калинин дэн Йэ нукидзэ.
Сплошной коллективизатсэ да колхоз паша. 15 ур
5. Йогор-Пёдыр. Мүкш ончимо 18 ур.	28. В. Сави. (Мухин). Лавра 15 ур.
6. Козлов и Никулин. Полиграмот . 1 т.	29. Тудак. Сурт кайык-влак 15 ур.
7. Васильев. Вольык чэр эмлымэ . . . 30 ур.	30. Н. Мухин. Почэла мут-влак 65 ур.
8. Кэлтэй Пасэт. Алимэнтим кузэ
кычалман 20 ур.	31. Шабдар Осып. Күслэ йүк (поч. мут) . . 25 ур.
9. Тудак. Кулигандымаш 20 ур.	32. М. Шкетан. Йумын йазыкшэ. (Ойлымаш). 20 ур.
10. Мироновский. У корно дэн 10 ур.	33. Тудак. Ойлымаш-влак 30 ур.
11. Булак. Батрак ырвээ кокласэ паша . . 05 ур.	34. Л. Толстой. Пычкэмыш кэртэ. (Власть
тымы). Драма 35 ур.
12. Иванов. Сёсна ашнымаш 15 ур.	35. М. М. Иванов. Мичушын мурыжо. (Почэла
мут-влак). 50 ур.
13. Түрлө авыр. Дэлэгаткылан пблөк Түрлө
ынглыктармаш дэн ойлымаш-влак . . . 20 ур.	36. С. Г. Чавайн. Көн вэрч? (Кугуйар) Рэ-
вольүтс. драма 45 ур.
14. А. Л. Субботин. Крэсаньыкклан могай
копэратсэ күлэш 20 ур.	37. Шабдар Осып. Удрамаш корно . . . 50 ур.
15. Н. К. Зотов. Крэсаньык озанлыкыштэ йы-
тын мушым ыштымэ 10 ур.	38. Васильев, В. М. Материалы религиоз-
ных верований и обрядов народа марий . 0 к.
16. Е. Домбровский. Крэсаньык сурт.
йэш пого пайлымэ 30 ур.	39. ОН-Ж Е. Элементарная грамматика марий-
ского языка 35 к.
17. Феликс Кон. Ленинын сугыньжым пар-
тий кузэ шуктэн шога 5 ур.	40. ОН-Ж Е. Религиозная секта. „Кугу Сорта“ . 30 к.
18. И. Саалин. Пэш кугу ваштылтышан ий . . 05 ур.	41. М. Н. Янтемир. Описание МАО раснокок-
шайский кантон 45 к.
19. М. И. Калинин. Йал озанлык нолтымо
корно дэн ик марда крэсаньыкклан налог
куштылэмдымэ 15 ур.	42. ОН-Ж Е. Тоже Моркинский кантон 45 к.
20. М. М. Пистрак. Школ дэч ончыч тунук-
тымо 5 ур.	43. ОН-Ж Е. Тоже. Звениговский кантон 45 к.
21. А. Осипов. Чывэ вўта 5 ур.	44. ОН-Ж Е. Тоже. Оршанский кантон 55 к.
22. С. Любимова. Божмак Натальэ 20 ур.	45. ОН-Ж Е. Тоже. Юринский кантон 55 к.
23. Нэпокойчатский. Кузэ мый сай
имным куштэнам 8 ур.	46. ОН-Ж Е. Тоже. Козмодемьянский кантон . . 55 к.
24. Сталин. ВП(б) пурла вэк лупшалтшыш-
тын тэорийышт нэргэн 20 ур.	47. ОН-Ж Е. Тоже. Сернурский кантон 50 к.
25. Ивашинков. Йалысэ агроуполномо-
чэнный пашажэ 15 ур.	48. Шлыков. Очерк лесного хозяйства МАО
Часть 1. 1 р.
26. П. Я. Гуров. Колхозым мо йбн дэн ыш-
тыман 20 ур.	49. Михеев. Основные правила русской гра-
матики в школах нацмен 36 к.
	50. Михеев. Методика русского языка в шко-
лах нацмен 1 р. 20 к.

„У В И Й“

Тылчэ йыда лэкшэ, сылнэ мутан, сүрэтан журнал.
1930 ийыштэ

1930 ийлан «У В И Й» журнал ак:

Ик посна № — 25 ур. Куд тылзылан 1 т. 50 ур.
Кум тылзылан — 75 ур. Ик ийлан 3 т. —

— Оксам тыгай адрес дэнэ колтыман: —

г. Йошкар-Ола, Марийскому Областному Издательству.

Кантонлаштэ почтышто, писмоносэц-влакат подпискым налыт.